

ชาวนากับความแตกต่างทางชนชั้น

ศิวรักษ์ ศิวารมย์

บทความนี้นำเสนอใน การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง "ชาวนากับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย" จัดโดย คณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยเกริก ร่วมกับ กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง 7 เมษายน 2528 แก้ไข ปรับปรุง เมื่อ สิงหาคม 2528

1. แนวคิด-กำเนิดชนชั้น

เมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมา การวิเคราะห์และการทำนาย ของเหมา เจ๋อตง ได้กลายเป็นจริงและประสบผลสำเร็จ คือ เรื่องการปฏิวัติของชาวนา ทศวรรษ ต่อ ๆ มา ประเทศต่าง ๆ ที่มีชาวนา (เป็นประชาชนส่วนใหญ่) และต้องการเปลี่ยนแปลง สังคม ก็ได้ผลักดันบทบาทของชาวนาให้ก้าวขึ้นมาอยู่ในแนวหน้าของการปฏิวัติ (เมื่อเปรียบ เทียบกับในช่วงที่เลนิน เสนอบทบาทของชาวนาเป็นเพียง "แนวร่วม" ของการปฏิวัติที่ต้อง ร่วมมือ) ชาวนาที่ว่านี้มีได้หมายถึงทั้งหมด (ชนชั้น) นั่นก็คือ ในบรรดาชาวนาก็น่าจะมีความ แตกต่างกัน มีฐานต่าง ๆ กันในขบวนการของการปฏิวัติ เพื่อพิจารณาจากแม่แบบของทฤษฎี การปฏิวัติชาวนา เหมา เสนอว่า "ในหมู่ชาวนา มีชาวนาถึง 3 ประเภท คือ ชาวนารวย ชาวนากลาง และชาวนาจน ทั้ง 3 ประเภทนี้ต่างก็มั่งงอของชีวิตที่แตกต่างกัน และที่สำคัญ คือ มีทัศนคติต่อการปฏิวัติที่แตกต่างกันด้วย (เหมา, สรรนิพนธ์, 13-21 137-139)

เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในการประเมินบทบาทชาวนาให้แจ่มชัดในขบวนการของการ เปลี่ยนแปลง (ที่ยังคิดว่ายังมีอยู่) และนั่นย่อมมิใช่การนำการวิเคราะห์แบบ เหมา เจ๋อตง มาใช้อย่างกลไก โดยมิได้ดูความเป็นจริง จริงอยู่สังคมชาวนาโดยองค์รวมมีความคล้ายคลึง กัน แต่ก็แตกต่างกันอย่างมากในด้านวัฒนธรรม และจารีตประเพณี นอกจากนั้น การศึกษา ถึงความแตกต่างก็ต้องตรวจสอบความสัมพันธ์ในความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง วัฒนธรรม

ไม่เพียงเฉพาะฐานะทางชนชั้นด้วย

บทความนี้ จะศึกษาความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา (ในสังคมไทย) เป็นการศึกษาถึงการแทรกแซงของระบบทุนนิยมในภาคชนบท การแยกปัจจัยการผลิตออกจากผู้ผลิต ขณะเดียวกันการวิเคราะห์ชนชั้นในหมู่บ้าน จำเป็นต้องพิจารณาธรรมชาติ และแบบของการเปลี่ยนแปลงที่ถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไปโดยกระบวนการทุนนิยม และการเพิ่มขึ้นของความสัมพันธ์แบบตลาด การศึกษาค้นคว้านี้เป็นเพียงการศึกษาในพื้นที่เดียว เพราะฉะนั้นสิ่งที่สรุปในบทความจึงมีลักษณะเฉพาะในตัวมันเอง ขณะเดียวกันก็คาดหวังว่า ภาพที่เกิดขึ้นในชนบทนั้นจะสามารถเชื่อมต่อกับภาพอื่น ๆ ในงานศึกษาห่านองเดียวกันนี้ได้บ้างไม่มากนัก เพื่อการวิเคราะห์ชนชั้นและบทบาทชาวนาในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเป็นจริงมากขึ้น

การวิเคราะห์ชนชั้นชาวนาในหมู่บ้าน จำเป็นต้องพิจารณาธรรมชาติ และแบบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท่ามกลางการพัฒนาไปสู่ทุนนิยม และท่ามกลางความสัมพันธ์ของตลาดที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นการวิเคราะห์และแจกแจงความแตกต่างทางชนชั้นชาวนานั้น สิ่งที่เรามักจะนำมาใช้ในการศึกษาด้วยเสมอ นั่นคือ การรวมศูนย์ที่ตีความมีลักษณะเช่นไร ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบภายในหน่วยชนชั้น เช่น ขนาดของครอบครัวที่มีขนาดเล็ก แต่มีปัจจัยการผลิตมากย่อมไม่สามารถเพาะปลูกได้ด้วยแรงงานภายในครอบครัว คน จำต้องมีการจ้างแรงงานมาช่วย อย่างแน่นอน ในทางกลับกันครอบครัวขนาดใหญ่ แต่มีปัจจัยการผลิตน้อย ก็ต้องดิ้นรนชวนหาปัจจัยการผลิตมาเพิ่มด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งอย่างแน่นอนเช่นกัน ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะนี้ ย่อมเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกในกระบวนการผลิตโดยผ่านการจ้างงานหรือการเช่าที่ดิน อีกประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ ปริมาณของการซูทรีท หรือ ภาวะการจ้างงานในการผลิตมันเอง กล่าวคือ เราสามารถพิจารณา

ประเด็นของการใช้แรงงานนอกครอบครัว สัมพันธ์ กับแรงงานในครอบครัว เป็นเรื่องบ่งบอกความแตกต่างได้ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะอย่างแรกก็คือ คนที่มีปัจจัยการผลิตมาก ๆ ก็มักจะซูทรีทแรงงานคนอื่น มากกว่าคนที่ปัจจัยการผลิตน้อยอย่างที่สองขึ้นอยู่กับระดับเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการเพาะปลูก เพราะมันสะท้อนให้เห็นถึงปริมาณการใช้แรงงานในครอบครัว และการจ้างแรงงาน ลักษณะการจ้างแรงงานนี้มี 2 แบบ คือ การจ้างโดยตรง กับการจ้างแบบอ้อมในลักษณะที่เรียกว่าการเช่ามา

เมื่อกล่าวถึงการแบ่งชนชั้นชาวนาในสังคมได้เกิดลักษณะจารีตทางการศึกษาขึ้นมาอย่างหนึ่ง นั่นคือ การแตกชนชั้นชาวนาออกเป็น เจ้าที่ดิน ชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจน และชาวนารับจ้าง² ซึ่งการแบ่งลักษณะนี้ เหมา เจ้อ ทง เคยวิเคราะห์ไว้ในการศึกษาของจีนค.ศ. 1949 โดยเหมาแบ่งชาวนาเป็น เจ้าที่ดิน (Landlord) ชาวนารวย (Rich-Peasant) ชาวนากลาง (Middle-Peasant) ชาวนาจน (Poor-Peasant) และกรรมาชีพ (Proletariat) โดยพิจารณา จากรูปธรรม-เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของจีนที่อิทธิพลของศักดินายังดำรงอยู่อย่างหนาแน่น และทุนนิยมยังไม่เติบโต แต่ถูกรุกรานจากจักรวรรดินิยมบางส่วน เพราะฉะนั้นสังคมที่เหมา เสนอจึงเป็นกึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา ดังนั้นบทบาทของชาวนาแต่ละชนชั้นก็ย่อมมีหน้าที่ต่อการปฏิวัติที่แตกต่างกัน³ ซึ่งเมื่อเราหันกลับมาพิจารณา ลักษณะจารีตในสังคมไทยเช่นนี้ จะพบว่ามันมีลักษณะนามธรรมจนเกินไป มีลักษณะเหมารวมทั้งประเทศ โดยไม่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้น ๆ นอกจากนั้นความแตกต่างในชนชั้นชาวนาก็น่าจะจะมีจุดกำเนิดของตนเองด้วย ซึ่งก็คือการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นั่นเอง ดังนั้นในบทความนี้จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ

ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา ในระดับกว้างโดยอาศัย เอกสาร ข้อมูลในระดับมหภาค จากนั้นจึงนำสู่ระดับหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งก็ไม่ว่าจะหลีกเลี่ยงการคลี่คลายทางประวัติศาสตร์นี้ได้ เพียงแต่จะช้าหรือเร็วมากหรือน้อยเท่านั้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นชาวนาและโครงสร้าง

ก่อนที่จะกล่าวถึงสภาพหมู่บ้านที่ศึกษา ใคร่ขอเสนอภาพกว้าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในปริมณฑลแห่งประเทศไทยอย่างคร่าว ๆ เพื่อให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากส่วนของรัฐเป็นด้านหลัก มิใช่เป็นการเรียกร้องต่อสู้ในส่วนของชาวนาเท่าไรนักนอกจากนั้นในส่วนของโครงสร้างทางชนชั้นจะพบว่ารากเหง้าที่ฝังจากระบบศักดินาได้ตกทอดมาสู่ปัจจุบันซึ่งก็คือ ระบบอุปถัมภ์ยังปรากฏเด่นชัดในหมู่บ้านต่อไปนี้จะกล่าวถึงความ เป็นมาในประวัติศาสตร์

ในสมัยอยุธยา ปรากฏว่าที่ดินประชาชนหาการผลิต ไม่ได้เป็นของตนเอง รัฐได้อำนาจกรรมสิทธิ์ในที่ดินว่าอาณาจักรทั้งหมดเป็นของพระองค์ แต่เพียงผู้เดียว (กฎหมายตราสามดวง, 2506 เล่ม 3 : 115) โดยใช่วิธีออกกฎหมายต่าง ๆ ควบคุมและปกป้องว่าที่ดินทั้งประเทศ เป็นของพระเจ้าแผ่นดิน (จิตร, 2517 : 148) นอกจากนี้รัฐศักดินายังควบคุมประชาชนในประเทศให้อยู่ในกฎเกณฑ์ โดยอาศัยการควบคุมระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน (ร.แสงการศ, 2526 : 311) จึงเกิดการสร้างระบบศักดินาขึ้น

ในระบบศักดินาไทย โพร่ เป็นพลังการผลิตที่สำคัญหล่อเลี้ยงสังคมทั้งหมด รัฐศักดินาไทยได้สร้างระบบเพื่อควบคุมประชาชนทั้งทางการเมือง ทางสังคม และเศรษฐกิจให้อยู่ในกฎเกณฑ์ ระบบดังกล่าวนี้เรียกว่า "ระบบโพร่" (ปิยฉัตร, 2526 : 1) ผลของการสร้างระบบโพร่ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การควบคุมและการเก็บรายได้ส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประชาชน และการได้

รายได้เข้าสู่รัฐในรูปของสิ่งที่เรียกว่า การบังคับนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้รัฐจะออกกฎหมายมาควบคุมปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) ว่า ประชาชนสามัญมีสิทธิเช่าทำกินได้ตั้งแต่ 5-25 ไร่ ที่นาเหล่านี้จะให้พระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดิน ขณะเดียวกันพระเจ้าแผ่นดินจะยึดกลับคืนเมื่อไรก็ได้ (กฎหมายตราสามดวง, 2506, เล่ม 1 : 277) ดังนั้น ทั่วยุทธ "พระมหากษัตริย์" ดังกล่าว ประชาชนสามัญที่เข้ามาทำกินในที่ดินนั้น ๆ จะต้องขอบเหน็บบุญคุณ ทั่วยุทธการนำผลิตผลที่ได้ส่วนหนึ่งให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน และขุนนางที่ให้ความคุ้มครองทางกฎหมายผลผลิตดังกล่าวนี้เป็นผลผลิตส่วนเกินที่เรียกว่า **ส่วย**

ในสมัยศักดินา ประชาชนหรือโพร่ถูกพันธนาการด้วยระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจที่เข้มงวดคอยควบคุมมิให้เกิดแรงจูงใจในการผลิต หรือในการสะสมทุน ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวนาด้วยกันจึงเป็นไปในอัตราน้อยมาก นอกจากนั้นโพร่ในส่วนที่เป็นชาวนา เป็นชนชั้นที่สำคัญที่สุดในการสร้างผลิตผลเลี้ยงสังคม ทั้งประเทศและเป็นชนชั้นสำคัญที่สร้างรายได้ และส่วนเกินให้กับชนชั้นผู้ปกครองในสังคมไทย และยังเป็นแรงงานเกณฑ์ (CORVÉE) ที่สำคัญด้วย สุนัย สติ สุสาวัฒน์ ได้ชี้ให้เห็นว่าระบบศักดินานั้น ให้ความสำคัญกับกำลังสังคมมากในการทำสงคราม ดังนั้น การควบคุมกำลังคนเพื่อจัดสรรใช้ประโยชน์ในอาณาจักร จึงถือเป็นภาระกิจที่สำคัญ (สุนัย สติ, 2524 : 12) เพราะอย่างน้อยการควบคุมกำลังคนอย่างมีประสิทธิภาพก็นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจและทางการเมือง

หน้าที่ของประชาชนภายใต้ระบบโพร่ เป็นหน้าที่ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่ต้องอุทิศให้แก่รัฐหน้าที่ประการแรกคือ การรับราชการหมายถึง พันธะที่โพร่จะถูกเกณฑ์แรงงานมาทำงานให้ทางราชการ ในช่วงเวลาหนึ่งทุก ๆ ปี หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "การเข้าเดือน"

ถ้าประชาชนคนใด มาเข้าเดือนไม่ได้ ก็ต้องเสียส่วนแทน ซึ่งจะเป็นเงินหรือสิ่งของที่ทางการต้องการให้ หรืออาจใช้วิธีการจ้างคนมาอยู่แทน (สัญญา, 2524 : 74) หน้าที่ประการที่สองคือการรับใช้มูลนาย แม้จะไม่มีระบบกำหนดเวลาที่ไพร่ต้องรับใช้มูลนายไว้ในกฎหมาย แต่ไพร่จะต้องถูกมูลนายใช้งานส่วนตัวอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะระบบการควบคุมคนของขุนนาง คือ วิธีการที่พระมหากษัตริย์ให้บำเหน็จเงิน เดือนแก่ข้าราชการและขุนนาง กล่าวคือบรรดาข้าราชการ และขุนนาง มีสิทธิ์ในการได้ส่วนเกินบางส่วนจากไพร่ในความควบคุมนั้นเป็นของตอบแทน (เวลส์, 2519 : 71-72) และหน้าที่สุดท้ายคือ ไพร่ต้องเป็นกำลังรบในยามเกิดศึกสงคราม (สัญญา, 2524 : 75)

ดังนั้น ชีวิตชาวนาจึงหนักอึ้งไปทั่วหน้าทีเดียวที่ต้องปฏิบัติต่อรัฐ ด้านชีวิตส่วนตัว ชาวนาก็ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้ เข้าทำกินคือ 5-25 ไร่ แต่เมื่อพิจารณาอีกลักษณะหนึ่ง การที่รัฐกำหนดจำนวนที่นาให้ถือครองนั้น เป็นเพียงเครื่องกำหนดฐานะและควบคุมคนมากกว่าจะมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ (ตำราวิชาภาพ, 2518 : 16) เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวนาอาจจะทำนาในที่ดินที่มากกว่า หรือน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเวลาและกำลังแรงงานเป็นสำคัญว่าจะมีให้มากพอที่จะทำนาของตนเองหรือไม่ด้วย ทั้งนี้ เพราะการผลิตข้าว ในแต่ดุกาล ชาวนาต้องอาศัยแรงงานในระยะเวลาที่แน่นอน การทำนาแต่ละครั้ง ชาวนาจะใช้แรงงานของตนเป็นหลัก และอาศัยสภาพธรรมชาติดินฟ้าอากาศช่วยในการเพาะปลูก เมื่อชาวนาต้องอยู่เวรรับใช้รัฐ และขุนนางปีละ 6 เดือน หรือในรูปแบบที่เข้าเดือนออกเดือนสลับกันไป ทำให้เวลาและประสิทธิภาพในการทำนาก็ไม่รู้ว่าได้ผลเต็มที่ ดังนั้น เราสามารถสรุปได้ในระดับหนึ่งว่า ระบบไพร่เป็นระบบที่ปิดกั้นการขยายตัวของความสามารถในการเพาะปลูก ทำให้ไม่เกิด

กำลังใจ หรือแรงจูงใจในการคิดเทคโนโลยี และไม่มีส่วนเกินเหลือพอ ที่จะสะสมความมั่งคั่งให้กับชนชั้นของตนเองในทางกลับกัน ส่วนเกินที่ชาวนาส่งขึ้นก่อให้เกิดการสะสมความมั่งคั่งในส่วนรัฐ หรือชนชั้นผู้ปกครอง

ดังนั้นจะพบว่า ความแตกต่างทางชนชั้น (Class Differentiation) ของชาวนาแถบไม่เกิดขึ้น การผลิตข้าวมิใช่เป็นการผลิตเพื่อขาย การสะสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของชาวนา เกิดขึ้นได้น้อยมาก (ฉัตรทิพย์, 2524 : 152) ขณะเดียวกัน เราก็ไม่อาจนำปัจจัยการผลิตมาเป็นปัจจัยในการกำหนดชนชั้นที่แตกต่างกันได้ เพราะที่ดินเป็นของพระเจ้าแผ่นดินแต่เพียงผู้เดียว ชาวนาเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น สภาพการแบ่งงานกันทำในหมู่ชาวนาเกิดขึ้นได้น้อยมาก ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ จะครบวงจรอยู่ภายในชุมชนนั้น ๆ โดยชาวนาจะใช้เวลาร่วมมาทำการผลิตทางช่างฝีมือ และการแตกแยกชนชั้นชาวนา มาสู่ชนชั้นช่างฝีมืออิสระก็เป็นไปได้น้อยมาก อย่างไรก็ตามก็มีให้หมายความว่าสภาพทางชนชั้นชาวนาจะหย่อนหากแต่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาในลักษณะของการถูกกระทำ กล่าวคือ อำนาจทางการเมืองของชนชั้นปกครองจะกำหนดชะตาชีวิต และความเปลี่ยนแปลงให้กับชาวนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันเกิดจากตัวชาวนาเองเป็นการเคลื่อนย้ายทางชนชั้นที่ต่ำกว่าเดิมคือ ชนชั้นชาวนา (ไพร่) ย้ายมาสู่ความเป็นทาส (เวลส์, 2519 : 95-96) ทั้งนี้เพราะหนี้สินต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวนาต้องขายลูกเมีย และตนเองมาเป็นทาสชาวนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จากปัญหาที่กรุงศรีอยุธยาแตกทำให้รัฐศักดินาไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นพยายามสร้างความเข้มแข็งและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการควบคุมกำลังคน มีการปรับปรุงระบบไพร่เพื่อให้สอดคล้องกับการเกิดขึ้นของอาณาจักรใหม่ (สัญญา, 2524 :

51/54) โพรจะตั้งขึ้นสังกัดกรมการต่าง ๆ อย่างแน่ชัด และมีมาตรการในการป้องกันการสูญเสียโพรตัว (ฮัญ ซลี้, 2524 . 387) การขยายและการป้องกันอาณาจักรเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญ ที่ชนชั้นปกครองในระยะแรก ๆ ต้องตระหนัก โพรจึงแทบไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง การเข้ามาของแรงงานชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 2 ทำให้ระบบการเกณฑ์แรงงานคลายความเข้มงวดลง และเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แรงงานมีอิสระเริ่มมีเหลือเฟือในสังคม ขณะเดียวกันสถานการณ์ทางการค้ากับต่างประเทศดีขึ้น ทำให้รัฐหันมาเก็บส่วยเป็นเงิน แทนการเกณฑ์แรงงาน จึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้โพรมีเวลาทำการผลิตได้อย่างเต็มที่แต่โพรก็ต้องเผชิญกับการเก็บส่วนเกินต่าง ๆ อีกมากมาย⁴

นับแต่สนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ชาวนาหันมาทำนาเพื่อขายมากขึ้น แต่การมีตลาดข้าวที่แน่นอนจึงดูเหมือนจะไม่ทำให้ชาวนามีส่วนเกินมากพอจะสะสมทุนเมื่อต้องเผชิญกับการริบส่วนเกินจากรัฐอย่างหนักหน่วง ประกอบกับเงื่อนไขทางหลังการผลิต ที่ยังขาดเทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ที่แน่นอนหนึ่ง ๆ (Intensive Farm) ของชาวนา จึงมีผลทำให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ นักสภาวะการณ์ทางการเมืองของลัทธิล่าอาณานิคม และภาวะตลาดโลกที่ต้องการข้าวเพิ่มขึ้น ทำให้ไทยต้องทำสัญญากับอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ชาวนาต้องเร่งผลิตข้าวอย่างเต็มที่เพื่อการส่งออก แลกขายให้สถานการณ์ของระบบศักดินา ที่จำกัดการถือครองที่ดินและการไม่ให้สิทธิเป็นเจ้าของที่ดินอย่างสมบูรณ์กับการเรียกเข้าสังกัดเจ้านาย ย่อมเป็นการปิดกั้นเวลาส่วนตัว ในการทำการผลิตอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะที่จะผลิตเพื่อขาย

ปริมาณความต้องการข้าว ของตลาด และราคาข้าวที่ส่งออกก็สูงมาก ทำให้ชาวนากลับที่จะหักล้าง

ทางหงที่คืนที่ห่างไกลเพื่อเป็นที่นา ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีประกาศศกเก็บอากรค่านาแก่ชาวนา ที่หักล้างทางพงใหม่นอกจากนั้น ทางการยังได้สอดส่องดูแลการเก็บภาษีอากรของพวกเจ้าภาษี มิให้กตัญญูชาวนาให้ได้รับความเดือดร้อน (ประกาศว่าด้วยราษฎรชาวกอง เข้าถวายข้าว เปลือกร.ศ. 74) แต่ทั้งหมดนี้ชาวนาก็ยังคงไม่มีหลักประกันความแน่นอนในการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินอย่างสมบูรณ์

แม้ว่าชาวนา จะหลุดพ้นจากพันธะทางการเมืองในเรื่องของการเกณฑ์แรงงานระดับหนึ่ง แต่ชาวนาก็ต้องสร้างส่วนเกิน (นอกเหนือจากขาย) ให้มากกว่าก็เพราะจะต้องมาจ่ายเป็นค่าการอยู่เวร (ฮัญ ซลี้, 2524 : 298) จ่ายอากรค่านาประเภทนาฟางลอยและนาคูโค (นิติ 2526 . 28-31) และเหลือเพื่อนำทุนในฤดูกาลผลิตต่อไป ซ้ำร้ายกว่านั้นชาวนา ที่ไปเช่านาของมูลนายทำจะต้องขายทั้งค่าเช่าและค่านาด้วย ขณะเดียวกัน ชาวนาต้องจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่นำมาจากต่างประเทศมากขึ้นกว่าเดิม (สุธี , 2526 . 73) อันจะทำให้ชาวนาเข้าสู่ผูกพันกับระบบตลาดมากขึ้น

ความต้องการข้าว ในตลาดต่างประเทศมีมากขึ้นเรื่อย ๆ รัฐจึงผ่อนคลายความขัดแย้งในเรื่องปัจจัยการผลิตกับหลังการผลิต ด้วยการออกกฎหมายกระจายที่ดินบางส่วนของรัฐให้อยู่ในมือของขุนนางและชาวนาอย่างเป็นทางการ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นใจต่อการผลิตข้าวในฤดูกาลคือ ใน พ.ศ. 2504 รัชกาลที่ 4 เริ่มยกที่ดิน 2 ผังคลองให้ชุดให้กับพระบรมวงศานุวงศ์ ค่อมมาจึงขยายสู่ขุนนางและชาวนา ซึ่งนับว่าเป็นนิมิตต่อการกระจายปัจจัยการผลิตสู่ชนชั้นชาวนา ในทางกลับ ที่มีผลระยะยาว คือชาวนา จะรอคอยโอกาสให้ชนชั้นผู้ปกครองช่วยแก้ไขปัญหาค่าง ๆ และมักจะไม่ถึงการเอาวิศเวาเปรียบของรัฐที่มีต่อชนชั้นตน

การลดอุปสรรคขัดขวาง การเพิ่มผลผลิตข้าว

ด้วยการกระจายถือครองที่ดินนับเป็นทางแก้ไขที่ประชากรหนึ่ง แต่ตราบไคที่รัฐยังไม่แก้ไขความสัมพันธ์ระหว่างชานากับมูลนายในเรื่องการรับใช้และการขึ้นต่อ ก็ไม่อาจสร้างเงื่อนไขที่ให้กับชานาเร่งผลผลิตได้เต็มที่อยู่นั่นเอง ซึ่งยังเป็นการทำลายการสะสมทุนของชานาในการผลิตใหม่อีกด้วย ในสมัยรัชกาลที่ 4 รัฐมิได้สนใจการยกเลิกระบบเกณฑ์แรงงาน จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ภาวะตลาดโลกต้องการข้าวเพิ่มขึ้น แรงงานเสรีจึงเป็นสิ่งที่ต้องการมากขึ้นด้วย เพราะถือว่าเป็นหลังการผลิตที่สำคัญยิ่ง

แม้ว่าการเกณฑ์แรงงานในสมัยรัตนโกสินทร์จะผ่อนคลายความเข้มงวดลงอย่างมาก เปิดโอกาสให้ชานาเสียเงินแทนการอยู่เวรได้ (ปิยฉัตร, 2524 : 84-88) แต่กฎเกณฑ์การเกณฑ์คนหรือการเสียเงิน ก็ยังหละหลวมและหาความเสมอภาคไม่ได้ ชานาบางพวกต้องทำงานหนักในขณะที่บางพวกต้องทำงานเบา (ฉัฐลี, 2526 : 114-121) บางครั้งมูลนายยังคงมีอิทธิพลทางความรู้สึกและมีอำนาจต่อชานาในสังกัดยังคงมีการเรียกเงินค่าส่วยในราคาสูง และเกณฑ์แรงงานมาทำการผลิตในที่นาของมูลนาย (ปิยฉัตร, 2524 : 87) จนบางครั้งรัฐได้ออกประกาศคัดเตือนมิให้มูลนายกดขี่ชานา

การปรับปรุงและยกเลิกระบบไพร่ จึงเป็นภารกิจที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการ เพื่อการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ และการเมืองในรัชสมัยของพระองค์ (สุมาลี, 2523 : 52-54) หลังจากที่มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบบริหาร ในกรมพระสุรัสวดี การแก้ไขปัญหาไพร่ในระบบและการแก้ไขปัญหาค้อราษฎรบังหลวง (ปิยฉัตร, 98-124) ซึ่งเป้าหมายหลักของการแก้ไขระบบดังกล่าว ที่จะอยู่ที่การตั้งอำนาจเข้าสู่สถาบันพระมหากษัตริย์และรวมศูนย์ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ผลพลอยให้ก็ตกถึงชานาอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ นั่นคือชานามีอิสระ ในที่สุดระบบไพร่จึงค่อย ๆ ถูกยกเลิกไปโดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2443 (ด้วยการออกพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ. 119) แต่ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเสียเงินค่าราชการ คนละ 6 บาท ต่อปี ห้ายที่สุดผลของการรุกรานของจักรวรรดินิยม ในดินแดนรอบข้างไทย ทำให้รัฐจำเป็นต้องสร้างระบบการป้องกันประเทศ โดยใช้ทหารอาชีพที่แน่นอนมาเป็นกำลังสำคัญ ดังนั้นชายฉกรรจ์ที่อายุระหว่าง 18-20 ปีจึงได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นทหาร มีการออกพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารปีพ.ศ. 2448 ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดระบบไพร่ แต่ประชาชนผู้ชายก็ต้องเสียเงินค่าราชการอยู่

ส่วนทาสก็เริ่มเป็นภาระของนายทาสมากขึ้น นายทาสต้องหาเงินจำนวนมากมาเลี้ยงทาส ในความคุ้มครอง (พงษ์เนียน, 2526 : 77) เมื่อเงินเข้ามามีบทบาทในชีวิตมากขึ้น ทำให้การปฏิบัติต่อทาสเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่มีความประนีประนอมน้อยลง นายทาสจะทำให้ทาสอย่างเป็นเงินตรา และได้ประโยชน์คุ้มค่าเงิน (พงษ์เนียน : 93) เมื่อทาสได้รับการกดขี่มากและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความล่าช้ากว่า อารยะประเทศ รัชกาลที่ 5 จึงทรงประกาศปลดปล่อยทาสอย่างสิ้นเชิง ในปี พ.ศ. 2448

ชานา ในฐานะผู้ผลิตในระบบศักดินาก็เข้าผูกพันหรือสัมพันธ์กับระบบการค้าขายแบบทุนนิยม โดยมีรัฐเป็นเงื่อนไขสำคัญ ในการเปิดประเทศสู่การทำสนธิสัญญาต่าง ๆ แต่ทุนนิยมการค้าที่เข้ามาสัมพันธ์กับชานามีลักษณะพิเศษที่น่าสังเกต คือ ประการแรกทุนนิยมค้าขาย มีส่วนอย่างมากในการผลักดันให้ชานาไทยมีการผลิตข้าว หรือผลิตในฤดูกาลต่อไป ประการที่สอง ก็คือ ทุนนิยมที่เข้ามามิได้เข้ามาในฐานะประเทศล่าอาณานิคมดังนั้นการแย่งยึดที่นามาจากชานาจึงไม่เกิดขึ้นในสังคมไทย ประการที่สาม ทุนนิยมที่เข้ามามิได้เข้ามาแทรกแซงทางเศรษฐกิจ

ในสังคมไทย แท้กลับเป็นการสมทบกับชนชั้นผู้ปกครองเพื่อ
 คุกกลืนส่วนเกินทางเศรษฐกิจ โดยผ่านชนชั้นเจ้าที่ดินและ
 ชนชั้นนายทุนพาณิชย์ในประเทศ ประการสุดท้ายการก่อรูป
 ของเศรษฐกิจ และสังคมของทุนนิยมในสังคมชนบท มิได้
 เป็นไปในลักษณะที่นายทุนซุกครีตแรงงานหรือการซุกครีตที่ดิน
 แต่เป็นไปในลักษณะของการซุกครีตแบบระบบตลาด ในทาง
 กลับกันการซุกครีตแรงงาน และที่ดินตกอยู่ในอำนาจของรัฐ
 ศักดินาและเจ้าที่ดินในประเทศ

แม้ว่ารัฐศักดินาจะกระจายการถือครองที่ดิน
 สูชนชั้นอื่น ให้เสรีภาพแก่ประชาชน แต่รัฐศักดินายังคง
 ซุกครีตและรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาอย่าง
 เข้มแข็ง ในรูปแบบของการเก็บส่วนเกิน และการเก็บ
 ส่วนเกินนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจ ระบบทุนและการ
 แลกเปลี่ยน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบทใกล้
 ฉิดมากขึ้น โดยอาศัยกลไกอำนาจรัฐเอื้ออำนาจ ชนชั้น
 ชวนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลของความสัมพันธ์ทาง
 การผลิตที่ไม่สมดุล ความแตกต่างทางชนชั้นชวนาจึง
 เป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่มีจุดกำเนิด และความ
 เป็นไปที่บางครั้งดูเชื่อ่งช้า ทั้งนี้เพราะทางออกของความ
 ตึงเครียดทางเศรษฐกิจยังมี คือที่ดินว่างเปล่ายังมีมาก
 (ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2) ประชาชนยังไม่หนาแน่นและ
 ทุนนิยมมิได้เข้ามาได้มาแย่งยึดปัจจัยการผลิตโดยตรงความ
 แตกต่างทางชนชั้น จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดเจนในช่วง
 วิกฤติการณ์เศรษฐกิจโลก และหลังจากนั้น กระบวนการ
 ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้นชวนาก็รุนแรง
 มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ที่ดิน
 ทำกินเริ่มหมดลง ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศผูกติดอยู่
 กับตลาดโลกมากขึ้น รัฐ นายทุน ต่างร่วมมือกัน (จะโดย
 ตั้งใจหรือไม่ก็ตาม) คุกกลืนส่วนเกินจากชวนา ภายใต้อำนาจ
 เรียกว่า ความถูกต้องของกฎเกณฑ์ ต่อไปนี้จะกล่าวถึง

ความแตกต่างทางชนชั้นชวนานาในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในภาค
 กลาง (ตอนเหนือ) อย่างเป็นรูปธรรมรวมถึงการพิจารณา
 ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านกับนอก
 หมู่บ้านและการหาข้อสรุปนิยามทางทฤษฎีของสภาพวิถีการผลิต
 ภายในชุมชน ข้อมูลได้จากการศึกษาภาคสนามในลักษณะ
 สังเกต ร่วมรับรู้ปัญหาและความเป็นอยู่พร้อมกับการเปิด
 โอกาสให้ชวนาคุยความในใจ ตลอดระยะ 2 อาทิตย์นั้น
 น้อยมากที่จะสรุปเป็นตัวเลขทางสถิติที่แน่นอน เพราะจะนับ
 บทความนั้นจึงมีข้อบกพร่องมากในเรื่องของการเก็บข้อมูล
 ทางสถิติ จึงหวังเพียงให้เป็นแนวทางการศึกษาเรื่องชนชั้น
 ชวนาต่อไป หวังเพียงเป็นภาพความจริงในสังคมที่จะไป
 ต่อกับภาพ-รูปธรรมในส่วนอื่นของสังคมอันจะเป็นประโยชน์
 ต่อการศึกษาสังคมไทยต่อไป

2. ความแตกต่างทางชนชั้นชวนานาในระดับหมู่บ้าน

หมู่บ้านหัวถนนเหนือ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบล
 หัวถนนเหนือ อำเภอท่าตะโก จ.นครสวรรค์มีอายุมากกว่า
 100 ปี มีครัวเรือนประมาณ 200 ครัวเรือน ใช้อ้อยในเขต
 ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร เมื่อปี พ.ศ.2523
 อพยพจากเขตชลประทาน ทำนาโดยอาศัยน้ำฝน ก่อน พ.ศ.
 2520 ชาวบ้านทำนาค้า ปัจจุบันทำนาหว่าน นอกจากนั้นใน
 หมู่บ้านยังมีการทำไร่ข้าวฟ่าง และไร่เมล็ดแตงโม การ
 คมนาคติคต่อกับตัวอำเภอสะทกสบาย โดยใช้ถนนหลวงใน
 หมู่บ้าน มีโรงสี ร้านหม้อ ร้านค้า

หมู่บ้านนี้เกิดจากการบุกเบิกถากถางที่นาเอง
 ใครมาตั้งก่อนก็มีสิทธิจับจองที่ดินก่อน ตามกำลังความสา-
 มารถและความต้องการ ที่ดินเริ่มที่มีความสำคัญก็หลังสง-
 กรามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อไม่อาจจะขยายตัวได้อีกต่อไป
 คนที่ไม่มีที่ดินมากในระยะแรกคือคนที่จับจองที่ดินมาก ส่วนคน
 ที่ไม่มีที่ดินเลย คือ คนที่มาปักหลักล่าช้ากว่าคนอื่น หนังสือ
 สำคัญแสดงสิทธิของที่ดินเริ่มมีใน พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา
 ก่อนหน้านี้อาศัยหลักฐานสำคัญในเรื่องสิทธิที่ดินเป็นตราจอง และ

การเปลี่ยนแปลงสิทธิที่ดิน จึงไม่มีหลักฐานทางเอกสารบ่งบอกได้ ใน นส. 3 จะปรากฏรายชื่อของผู้ถือครองตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การลดลงของปัจจัยการผลิตที่ดินในทิวขวานนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการแบ่งเป็นมรดกให้กับลูก ๆ ในหลาย ๆ รุ่นต่อมาที่ดินย่อมหมดไปในที่สุด นอกจากนั้นกระบวนการเป็นหนี้เป็นสินของชาวนา ก็มีส่วนทำให้ชาวนาในหมู่บ้านที่สูญเสียที่ดิน กลายเป็นชาวนาไร้จ้างในที่สุด ประกอบกับหมู่บ้านที่ชาวนาทำนาปีละครั้ง ยิ่งทำให้ชาวนาจึงต้องค้นหางานอย่างอื่นทำมากขึ้น การซื้อขายที่ดินมีปรากฏให้เห็น เพราะภาวะหนี้สินเป็นส่วนใหญ่

ชาวนาที่มีที่ดินของตัวเอง เรียกว่า ชาวนาเอกระ ยังไม่ให้ความสำคัญกับที่ดินที่จะเป็นสิ่งสร้างฐานะในระยะแรกของการสร้างหมู่บ้านและไม่ให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจภายนอก หมู่บ้านสามารถสร้างสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตได้ลักษณะการยังชีพปรากฏเด่นชัด ทั้งในการผลิตและสภาพธรรมชาติ ชาวนาที่ไม่มีที่ดินมีน้อยราย และสามารถเข้ามาทำการผลิตได้เมื่อประเทศเข้าร่วมกับกระบวนการผลิตเพื่อขาย ที่ดินกลายเป็นสิ่งที่กำหนดฐานะของผู้คนทันที การเพิ่มหารายได้จำนวนมากด้วยการทำนาอย่างเต็มที่ เป็นสิ่งที่ชาวนาเอกระจะมีโอกาสได้มากที่สุด นับแต่นั้นมาความแตกต่างในการสะสมทุนของชาวนา แต่ละคนเริ่มปรากฏให้เห็น นาในหมู่บ้านที่ครั้งหนึ่งดูเหมือนจะเป็นนาผืนเดียวกัน เริ่มมีการแบ่งเขตกันอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านเริ่มมีความสลับซับซ้อน และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ชาวนาเอกระรุ่นต่อ ๆ มาได้ประจักษ์กับปริมณัติที่ดินที่ตกมาถึงตน ที่ไม่เท่าเทียมกัน ประกอบกับคำถามที่ว่า การทำนานั้น สร้างความร่ำรวยให้กับชาวบานนั้นเป็นจริงแค่ไหน

ในหมู่บ้านนี้ ไม่ปรากฏว่ามีขุนนางในหมู่บ้าน ทุกคนอพยพมาบุกเบิกเหมือนกัน มีพ่อค้านายทุนในหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มตั้ง ซึ่งตอนหลังจะพัฒนาเป็นนายทุนเจ้าที่ดินคนสำคัญ

ในหมู่บ้าน หมู่บ้านเข้าร่วมการผลิตเพื่อขายในระยะเวลาที่คิดว่าไม่ห่างไกลจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลางทั้งนี้เพราะนครสวรรค์เป็นเมืองที่ปลูกข้าวมากเมืองหนึ่ง และการคมนาคมทางเรือก็สะดวกมาก เพราะเป็นที่ชุมนุมของสินค้าจากภาคเหนือที่จะส่งลงกรุงเทพฯ การทอผ้า ปั่นฝ้ายหมดไปก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงสีเริ่มมีในหมู่บ้านเมื่อประมาณ พ.ศ. 2485 ขณะที่รถไฟเดทรกเตอร์เริ่มเข้ามาเมื่อ 2520 ซึ่งมาพร้อมกับการทำนาหว่าน

เนื่องจากทำนาเพียงปีละครั้ง ชาวบ้านจึงหันมาทำพืชไร่ช่วยพยุงฐานะซึ่งเริ่มมีในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีนี้เอง จะเรียกไร่ประเภทนี้ว่า "ไร่ปลายนานา" โดยการใช้พื้นที่เป็นที่ดอนของนาให้เป็นประโยชน์ ปลูกพืชไร่ข้าวฟ่างและคนที่จะทำไร่ต้องมีพื้นที่เป็นที่ดอน และมีทุนในการจ้างคนงาน อย่างน้อยการทำพืชไร่ชนิดนี้ก็สามารถทำให้เกิดภาวะการจ้างงานหรือการหมุนเวียนของแรงงานในหมู่บ้านได้ระดับหนึ่ง นอกจากไร่ข้าวฟ่างแล้วยังมีการทำไร่เมล็ดแดงโม ซึ่งเริ่มทำแต่เพียง 1-2 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น ไร่รายได้มากเท่ากับทำไร่ข้าวฟ่าง การอพยพครอบครัว ไปอยู่ที่ยื่นหรือเปลี่ยนแปลงอาชีพเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้น้อยมาก แม้ว่าอำเภอข้างเคียงหรือจังหวัดข้างเคียงจะมีอาชีพทำพืชไร่มีพื้นที่ป่าสงวน พอยบุกเบิก แต่การทำพืชไร่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมากในระยะแรก มีชาวบ้านจำนวนน้อยรายที่จะไปทำไร่ที่กล่าวมานี้ และชาวบ้านไม่กล้าเสี่ยงไปในที่ที่ตนไม่รู้จักรอกจากนั้นดินแดนที่ตนอยู่ก็เป็นของพ่อ แม่ บรรพบุรุษจึงไม่ยอมจากไป และการทำนาจ้างยังมีให้ทำอยู่ได้ตลอดเวลาไม่ว่าในหมู่บ้าน หรือบริเวณรอบหมู่บ้าน สุดท้ายการดำรงชีพในลักษณะที่เรียกว่าหากินตามธรรมชาติยังคงมีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นจึงยังไม่แร้นแค้นถึงที่สุดที่จะอยู่ไม่ได้

เมื่อลงศึกษาในหมู่บ้านจะพบว่า ในส่วนชาวนาจึงมีการแข่งขันขั้นต้นเกิดขึ้น (โดยพวก เขาจะใช้คำว่า

"พวก" (แทนคำว่าชนชั้น) เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ศึกษาจึงต้องไขแถม คัดใน เรื่องของปัจจัยการผลิตช่วยในการแบ่งความแตกต่างทางชนชั้นและสามารถแบ่งชวนาในหมู่บ้านออกได้เป็น 5 ชนชั้น คือ

ก. นายทุนเจ้าที่ดิน คือ นายทุนในหมู่บ้านที่เป็นทั้งเจ้าของที่ดิน เจ้าของทุนนำเงินให้กู้ รับซื้อผลผลิตน้ำที่คืนให้ชวนาเข้าในหมู่บ้านจะมีเพียง 3-4 ราย ซึ่งก็เป็นญาติพี่น้องกันหมด

ข. ชวนาเอกระ คือชวนาที่มีที่ดินของตนเอง ไม่อาจจะจำแก่ให้ว่าเป็นชวนารวยก็ % กลาง % จน % แต่จากการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ทราบว่าชวนาเอกระมีถึง 50 % ของชวนาทั้งหมู่บ้าน

ค. ชวนาประหะ คือ ชวนาที่ทำงานแบ่แบ่งครึ่ง กับเจ้าของที่ดิน ทั้งนี้เพราะเป็นหนี้เจ้าของนา มีประมาณ 20%

ง. ชวนาเช่า คือชวนาที่เช่านาหว่านจะเช่าก็ไรก็ได้ ปริมาณ 10 %

จ. ชวนาไร้ที่ดินและชวนาไร้จ้าง คือพวกที่ไม่มีรายได้ส่วนใหญ่ได้จากการรับจ้าง เช่น ทำนาเกี่ยวข้าว ทำไร่ข้าวฟ่าง จกแดง มีประมาณ 10 %

ในกรณีศึกษาการแบ่งชนชั้นชวนาในนั้นจะต้องศึกษาควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นด้วยขณะเดียวกันตัวเลขที่ให้มีให้เป็นการใช้มาอย่างการวิจัยเชิงปริมาณ แต่ได้จากการพูดคุยกับผู้ใหญ่และชวนาในหมู่บ้าน ดังนั้นจึงไม่อาจจะแสดงถึงความแม่นยำได้อย่างแน่นอน แต่นักก็มีได้แสดงว่าการใช้วิธีการนี้จะบิดเบือนข้อมูลที่เป็นจริงที่ไปพบมาได้และก็มีได้หมายความว่า เราไม่อาจจะแบ่งความแตกต่างทางชนชั้นในชวนาได้เลย นอกจากนั้นการศึกษา นี้ เพียงต้องการแสดงให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นเท่านั้น

ในการศึกษาถึงความแตกต่างทางชนชั้นชว -

นาในหมู่บ้านนี้ย่อมแยกไม่ออกจากการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิต และรวมไปถึงการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตกับภายนอกหมู่บ้านด้วย ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นมาอย่างนั้นเกิดจากความขัดแย้งระหว่างชวนา กับระบบเศรษฐกิจภายนอก อันหมายถึงวาทาสินค้า พิษผลในท้องตลาดรวมไปถึงอำนาจการครองของชวนา คือระบบตลาดด้วย ดังนั้นในการศึกษาเรื่องดังกล่าวที่ปรากฏเป็นจริงในหมู่บ้านนี้ ที่มีสภาพของวิถีการผลิตหลากหลายเผชิญหน้ากันอยู่และขัดแย้งกันอยู่นี้ จึงไม่อาจจะเจาะจงเวลาที่แน่นอนในประวัติศาสตร์ได้ ว่าเริ่มต้นเมื่อไร ทั้งนี้การศึกษาคามแนนี้เป็นการมองสิ่งที่เป็นรูปธรรม และรูปธรรมที่ว่านั้นก็ไม่มีการวิพากษ์เป็นหลักฐานด้วย

นายทุนเจ้าที่ดิน เป็นนายทุนที่เข้ามาในหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มตั้ง โดยเริ่มจากการเป็นพ่อค้าชวนาขอยืม รับซื้อผลผลิตของชวบ้านและการปล่อยเงินกู้ ซึ่งก็ไม่แตกต่างจากพ่อค้าคนจีนทั่วไปนัก จากนั้นก็ได้ที่ดินมาเรื่อย ๆ เพราะชวนาไม่สามารถใช้หนี้คืนได้ พิจารณาจาก นส.3 จะพบว่าตระกูลนี้มีที่ดินมากที่สุดที่ในหมู่บ้านซึ่งรวมไปถึงลูกหลานที่ใช้นามสกุลอื่นด้วย นายทุนเจ้าที่ดินที่จะนำที่ดินให้คนอื่นเช่าทำเป็นส่วนใหญ่ จะไม่เข้ามามีส่วนในการพัฒนาหลังการผลิตของชวนา แต่จะนิยมการผูกขาดระบบเศรษฐกิจในหมู่บ้านมากกว่า ซึ่งรวมไปถึงการผูกขาดเป็นเจ้าของกิจการปล่อยเงินกู้ในหมู่บ้านนายทุนเจ้าที่ดินจะเป็นแหล่งใหญ่ที่สุด ถ้าถุียืมตั้งแต่ 200 บาทขึ้นไปต้องใช้นส.3 ค้ำประกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดชวนาที่จะกู้ว่าต้องมีหลักทรัพย์ด้วย และเมื่อให้ชวนาด้วยกันพิจารณาว่า นายทุน คือใคร คำตอบก็คือ นายทุนนั่นเอง นอกจากนั้นจากการที่เป็นนายหนี้และสามารถซื้อสินค้าในราคาเชื่อให้ จึงเป็นเงื่อนไขที่บีบบังคับ ให้ชวนาต้องนำผลผลิตมาขายให้นายทุนเจ้าที่ดินนี้ ทั้ง ๆ ที่ชวบ้านมีทางที่จะขายพิชผลในราคาสูงให้แก่ผู้อื่นได้

ชาวนาเอกระ ที่มีที่ดินตั้งแต่ 80 ไร่ลงมา มีจำนวนมากที่สุดในหมู่บ้าน ไม่มีตัว เลขทางสถิติที่แน่นอนที่จะจำแนกว่าเป็นชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจน ก็เปอร์เซ็นต์ ตามกฎเกณฑ์ที่เคยใช้กัน ผู้ศึกษาจึงเหมารวมเอาเป็นชาวนาที่มีที่ดินของตนเองเรียกว่า ชาวนาเอกระ ชาวนาเหล่านี้เวลาใดน่าจะใช้การจ้างรถไถ แต่พอถึงขั้นตอนการผลิตอื่น จะใช้การจ้างแรงงานบ้างบางครอบครัว การจ้างนิยมจ้างเป็นเงินเพราะผลิตแน่นอนตายตัว การเอาแรง หรือการลงแขกจะเป็นไปในลักษณะที่ตายตัว กล่าวคือไปช่วยเกี่ยว เป็นจำนวน 1 ไร่ เวลาใช้คืนก็ต้องใช้คืน 1 ไร่ ปัจจุบันนี้ทำให้ได้น้อยเต็มตัว เพราะข้าวที่ปลูกนั้นสุกรวงพร้อม ๆ กัน ทำให้ต่างคนต่างไม่มีเวลาไปช่วยกันอื่น

ชาวนาเอกระที่มีที่ดินขนาดย่อม จะมีปัญหาเรื่องหนี้สินมากกว่าชนชั้นอื่น เพราะผลผลิตที่ได้ไม่พอกับรายจ่ายและค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ซึ่งลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นมานานหลายสิบปี บางรายเคยมีที่ดินมากแต่ปัจจุบันลดลงเหลือเพียงไม่กี่ไร่ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของชาวนาไทยนับแต่เริ่มเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อขาย ชาวนาเอกระขนาดย่อมบางรายต้องเช่านาเพิ่มขึ้นเพื่อสร้างคามมั่นใจในลักษณะพอเลี้ยงชีพให้กับตนเอง ทั้ง ๆ ที่เป็นการเพิ่มรายจ่ายให้กับชนชั้นตนเองก็ตามดี ขณะเดียวกันความสัมพันธ์กับระบบตลาดหรือการแข่งขันของทุนนิยม จะทำให้แนวโน้มของชาวนาเอกระประเภทนี้ กลายเป็นชาวนาไร้ที่ดินทำกินในอนาคต และจะดำรงชีวิตอยู่ในหมู่บ้านได้นานแค่ไหนนั้น ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ยังชีพตามธรรมชาติและการจ้างงานในหมู่บ้านว่าจะมียาวนานแค่ไหนด้วย

การเผชิญกับราคาข้าว ในท้องตลาด ที่ไม่แน่นอนประกอบกับการเผชิญกับภัยธรรมชาติ ทำให้ชาวนาเอกระขนาดย่อมต้องเผชิญกับภาวะหนี้สิน และที่ดินหลุดลอยไปอยู่ในมือของนายทุนเจ้าที่ดิน ดังนั้นลักษณะดังกล่าว มีผลทำให้เกิดการเช่าและการบังคับการใช้หนี้แบบใหม่ นั่นคือ

การกำหนด**ประหวะ** หรือ การทำนาแบบแบ่งครึ่งผลผลิต (Sharecropping) ลักษณะนี้เป็นการหมิ่นยืมปัจจัยการผลิตให้กับลูกหนี้เพื่อประกันว่าหนี้สินนั้นจะไม่สูญ

โดยปกติการทำการผลิตแบบแบ่งครึ่งนั้น เราถือว่าเป็นรูปแบบการเช่าบางอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในชนบทโดยเฉพาะในเขตที่ระบบทุนนิยมยังไม่เจริญ เต็มโต ตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองนั้น Sharecropping ก็คือรูปแบบหนึ่งของการตั้งส่วนเกิน โดยเฉพาะเมื่อผู้ผลิตไม่มีปัจจัยการผลิต และเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเช่า ดังนั้นการเกิด Sharecropping ก็เพราะเจ้าที่ดิน หวังการแรงงานที่มีคุณภาพ และคาดหวังที่จะเอาส่วนเกินมาก ๆ ขณะที่ผู้เช่าก็หวังที่จะทำการผลิตเต็มที่เพื่อเอาส่วนเกินมาก ๆ เช่นกัน นอกจากนั้นการเกิด Sharecropping จะเกิดในสถานที่ที่ดินหายาก แรงงานเกษตรหาขาด หรืออีกด้านหนึ่งมีชาวนาไร้ที่ดินมากเกินไปเพราะเหตุนี้ต้องการที่ดินมาทำนา จึงยอมเช่านาในทุกรูปแบบนั่นเอง

จากการสอบถามคำว่า "ประหวะ" เกิดขึ้นมานานกว่า 60 ปี ลักษณะนี้เริ่มขึ้นครั้งแรกจากการใช้กับการทอผ้าประหวะ โดยฝ่ายหนึ่งจะนำผ้าผืนมาให้ อีกฝ่ายหนึ่งออกแรงทอใช้เครื่องของตนเอง ผ้าที่ทอจะให้ 2 ผืนแบ่งกันคนละผืน หลังจากนั้นการทอผ้าหมดไป ก็นำคำว่า "ประหวะ" มาใช้กับการทำนา ชาวนาประหวะ เกิดจากชาวนาเอกระที่เป็นหนี้และไม่มีที่ดินให้หนี้สินหมด เจ้าหนี้ในท้องถิ่นก็ใช้วิธีการให้ลูกหนี้มาทำนาของเจ้าหนี้ โดยเจ้าหนี้จะออกค่าไถให้ส่วน ลูกหนี้ก็ต้องหาพันธุ์พืช หว่านและลงแรงทำการผลิต ถ้าต้องการปุ๋ยก็จะไปเอามาจากเจ้าหนี้ก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวได้ก็จะแบ่งผลผลิตคนละครึ่ง โดยตนเองนั้น เจ้าหนี้จะมาคอยควบคุมการแบ่งในลานนาข้าว จากนั้นคอยหักหนี้สินในที่สุดค้างกัน ส่วนใหญ่ปริมาณหนี้ที่เจ้าหนี้ให้เช่าทำนี้มีตั้งแต่ 10-20 ไร่ เท่านั้น เพราะลูกหนี้ในหมู่

บ้านมีมาก จำต้องแบ่งกันประหวะ จากลักษณะนี้โดยตัวของ ชาวนาประหวะและชาวนาเช่า ชอบที่ใช้วิธีการนี้เพราะไม่ ต้องคืนรนไปหาที่นาเช่า และอย่างไรก็ตามต้องมีชาวกิน แม่ ๆ โดยที่เจ้าของนาจะไม่ให้ผลผลิตของเขาสูง เป็น แม่ นอกจากนั้นนาประหวะไม่ต้องใช้ทุนของตนเองมากมาย จากการสอบถามชาวนาประหวะแล้ว มักจะพึงพอใจที่จะทำ นาชนิดนี้มากกว่าเพราะไม่ต้องใช้เงินสดมากนัก

การทำนาประหวะเช่นนี้ได้เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ให้ดำรงอยู่มากขึ้น ลูกหนี้จะรู้สึก ว่าตนมีความมั่นคงในชีวิต ไม่ต้องคืนรนหาที่นาใหม่นอกจาก นั้นยังมีที่พึ่งที่แน่นอน ทั้งในด้านเงินที่ และปัจจัยการผลิต ดังนั้นลูกหนี้จึงมีกำลังใจทำการผลิตอยู่สม่ำเสมอ โดยมี เจ้าหนี้คอยดูแลเอาใจใส่ในการผลิต ป้องกันมิให้เสียหาย ได้ นอกจากนั้นชาวนาประหวะจะรู้สึกตลอดเวลานว่านายทุน เจ้าที่ดินนี้เป็นพ่อแม่อุปถัมภ์ให้ทั้งปัจจัยการผลิตและความมั่นคงจน ชาวนาในหลาย ๆ ส่วนนอกจากจะย้ายมาเป็นนาประหวะ ซึ่ง ลักษณะนี้จะเป็นการหารายได้ ที่สูงกว่าการให้เช่าที่ดินตาม แบบทั่ว ๆ ไปของนายทุนเจ้าที่ดิน และสามารถควบคุม ปริมาณคุณภาพของผลผลิตได้ คำถามตามมาที่ว่าในเมื่อนาย ทุนเจ้าที่ดินมีรายได้จากการให้เช่าแบบนี้มากกว่า ทำไมไม่ ปล่อยให้ดินทั้งหมดมาหาเช่าประหวะ คำตอบก็คือนายทุนเจ้าที่ดิน มีลูกหนี้-ผู้เช่ามากจนต้องแบ่งเฉลี่ยที่ดินกันทำ

ภาวะการทำที่นาเช่าในหมู่บ้าน เริ่มเป็นสิ่งที่ หายากเต็มที ด้านหนึ่งที่นาในหมู่บ้านหมดไป มีประชากร เพิ่มขึ้น ชาวนาที่เคยเช่านาอยู่ก็จะเช่าคอกทอดมาเป็นมรดก จะไม่ยอมออกจากที่นานั้นง่าย ๆ ในอีกด้านหนึ่งการเปลี่ยน โอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน มาตกอยู่ในมือของนายทุนเจ้าที่ดินเพียง ไม่กี่คนในหมู่บ้าน ชาวนาบางส่วนจึงคืนรนไปหาเช่านาใน หมู่บ้านอื่น ที่สามารถเดินทางได้ไม่ไกลจนเกินไป ลักษณะ การเช่าที่นาในหมู่บ้านจะเป็นลักษณะที่ว่าผู้เช่าต้องวางเงิน ค่าเช่านาล่วงหน้า อัตราค่าเช่าคอกไร่ละ 200-250 บาท

จึงจะมีสิทธิเช่าทำนา และจะต้องทำเช่นนี้ตลอดไป ถ้าไม่มี เงินให้ค่าเช่าล่วงหน้าก็ต้องออกจากที่นานั้นทันที ลักษณะ เช่นนี้เป็นการสร้างเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างเจ้า ของนา-ลูกนาให้เป็นแบบทุนนิยมมากขึ้น ความรู้สึกที่เป็นบุญ คุณจะเกิดขึ้นน้อยมาก เมื่อเทียบกับการไปขอกู้ยืมเงินจากนาย ทุนในหมู่บ้าน

พัฒนาการทางค่าเช่านั้น แต่ก่อนจ่ายค่าเช่า เป็นข้าว คือไร่ละ 2 ถัง ที่เปลี่ยนมาเป็นจ่ายค่าเช่าด้วย เงินประมาณ 20 ปีมาแล้ว ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเผชิญกับภัย ธรรมชาติอย่างไร ชาวนาก็ต้องจ่ายเป็นเงินโดยไม่มีข้อ อ้างกับเจ้าของนาว่า เผชิญภัยธรรมชาติ ดังนั้นเจ้าของนา จึงตัดปัญหานี้ให้หมดไป ด้วยการเรียกร้องค่าเช่าเป็นเงิน อย่างเดียว แล้วพัฒนามาสู่การวางเงินล่วงหน้าเพื่อความ มั่นใจมากยิ่งขึ้น ดังนั้นชาวนาเช่าในหมู่บ้านนี้จำเป็นอย่าง หนึ่งที่จะต้องมียกเงินจำนวนมากจึงจะมีสิทธิทำนา ไม่เพียง แต่เงินค่าเช่าเท่านั้น ยังรวมไปถึงเงินค่าจ้างไถด้วยรถ แตรกเตอร์ซึ่งตกไร่ละ 90 บาท ชาวนาเช่าจะไม่ค่อยยอม ให้นำที่ดินเช่าให้หลุดลอยไปได้ง่าย ๆ บางครอบครัวจะมีการจ้างแรงงานบ้านโดยเฉพาะเกี่ยว ทั้งนี้เนื่องจากเป็น การทำนาหว่าน การเกี่ยวต้องใช้เวลาราวงวดเร็วมีเช่น นี้แล้ว จะล้ม ขณะที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตกำลังดำเนินไป แบบทุนนิยมความสัมพันธ์ในแบบอุปถัมภ์แทรกซ้อนขึ้นมาอย่าง หลีกเลียงไม่ได้ นั่นคือเมื่อชาวนาเช่ามีปัญหาเรื่องเงินก็ ต้องกู้ยืมจากเจ้าของนาที่คนอื่น เพราะไว้เนื้อเชื่อใจกัน พ่อเจ้าของเงินมีสิทธิ์ที่จะหักเงินได้ทันทีเมื่อเกี่ยวข้าว เสร็จ และชาวนาเช่าก็ไม่กล้าคัดโกง เพราะกลัวจะไม่ได้เช่านา ต่อไป มีข้อน่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งว่า บรรดาชาวนาเช่า ในหมู่บ้านจะไม่สู้คุ้นเคยกับคำว่า "เจ้าที่ดิน" จะมีแต่ "เจ้า ของนา" "นายทุนที่ดิน" เท่านั้น

ไม่ว่าค่าเช่าจะเป็นไปในรูปแบบใด ค่าเช่าก็ คือวิธีการขูดรีดแรงงานในภาคเกษตร คือ ขูดรีดผู้เช่าและ

เป็นรายได้ที่สำคัญ รูปแบบหนึ่ง ที่เจ้าของปัจจัยการผลิตไม่
ต้องลงแรงเลย ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ขึ้นอยู่กับ
จ่ายค่าเช่าเกิดขึ้นอย่างควบคู่กับความสัมพันธ์ทางจิตใจเป็น
ใหญ่ เป็นคุณลักษณะการลักษณะนี้ ได้รับการเกื้อหนุนให้ดำรงอยู่
ได้ยาวนาน ก็เพราะมีชาวนาจนอีกมากมายที่ต้องการเช่า
นาทำ

เมื่อที่ดินหมดไป ขยายตัวไม่ได้ และไปรวม
ศูนย์ที่ดินเพียงไม่กี่ตระกูล ชาวนาจำนวนหนึ่งจึงกลายเป็น
ชาวนาไร้ที่ดินทำกิน ขณะเดียวกันก็ไม่อาจจะหานาเช่าได้
จึงต้องออกรับจ้างเลี้ยงชีพ จากการศึกษาสาเหตุแห่งการ
ไม่มีที่ดินทำกินของชาวนาในหมู่บ้านนี้ สามารถแยกให้อย่าง
คร่าว ๆ 2 อย่างคือ อย่างแรก ไม่มีที่ดินทำกินมาตั้งแต่ตั้ง
เดิม นั่นหมายความว่าตั้งแต่สมัยปู่ย่า มาจับจองที่ดินไม่ได้ จึง
ไม่มีกรรมสิทธิ์ตั้งแต่เริ่มต้น หรืออีกนัยหนึ่ง ปู่ย่า ตายาย มี
ลูกมากเมื่อแบ่งเป็นมรดกไปแล้ว ไม่มีเหลือตกทอดมาให้ใน
รุ่นปัจจุบัน อีกสาเหตุหนึ่ง คือ สูญเสียที่ดินไปเพราะความ
เป็นหนี้เป็นสิน

เมื่อพิจารณาจำนวนชาวนารับจ้างในหมู่บ้าน
แล้วจะน้อยกว่าชาวนาเอกระมาก ดังนั้นชาวนารับจ้าง
เหล่านี้จะมีเจ้าประจำในการจ้างแรงงาน โดยเฉพาะการ
เกี่ยวข้าว กับทำไร่ ข้าวฟ่าง เพราะจะนับชาวนารับจ้าง
เหล่านี้จึงมีงานทำที่แน่นอนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สาเหตุ
ที่มีการจ้างงานนอกครอบครัวก็เพราะ ข้าวที่สุกรวงนั้นจะ
สุกพร้อม ๆ กัน ถ้ามีการเก็บเกี่ยวช้า ข้าวจะเน่าหรือแตก
เม็ดไม่งาม และอีกสาเหตุหนึ่งคือราคาข้าวในแต่ละวันไม่มี
ความแน่นอน ถ้าเก็บเกี่ยวช้า ราคาข้าวอาจจะตกลงกว่า
ที่ควรจะเป็น เมื่อเป็นเช่นนั้นชาวนาทุกคนจึงรีบเร่งเก็บ
เกี่ยว อัตราจ้างเกี่ยวข้าว ไร่ละ 120-150 บาท หรือถ้า
เอาเป็นข้าวก็ทำไร่ละ 4 ถึง อัตราค่าจ้างจะไม่สูงไปกว่า
นี้ ไม่ว่าแรงงานรับจ้างจะเป็นที่ต้องการขนาดไหนก็ตาม
เพราะสามารถไปหาแรงงานรับจ้างนอกหมู่บ้านมาได้ นอก

นั้นยังมีการจ้างลูฟางอีกกองละ 40 บาท เมื่อหมดหน้าก็
เป็นอันว่าต้องหางานรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำไปตลอดปี
ความสัมพันธ์ทางชนชั้น

ในทัศนะของชนชั้นชาวนาหัว ๆ ไปจะผูกติด
อยู่กับที่นา เมื่อชาวนาค้นไถไม่มีนาก็ยอมแสดงถึงการ
สูญเสียความมั่นคง ในสภาพที่ที่ดินมีจำนวนเท่าเดิม ปริมาณ
คนเพิ่มขึ้น และเกิดภาวะการกระจุกตัวการถือครองที่ดิน
การถือครองที่ดินก็ได้กลายเป็นสิ่งที่ดูเคียดเคือง เมื่อพิจารณา
ในความสัมพันธ์ทางการผลิต ระหว่างชาวนารับจ้าง กับ
ชาวนาผู้จ้าง อาจจะทำให้เห็นว่ามันเป็นการจ้างงานหัว ๆ ไป
แต่ปรากฏว่า ได้เกิดลักษณะความเป็นหนี้ คุณซ้อนขึ้นมาใน
ความสัมพันธ์ดังกล่าว และดูเหมือนจะเป็นการสร้างความ
มั่นใจให้กับชาวนารับจ้างว่าต้องมีงานทำแน่ ๆ กล่าวคือ
เจ้าของงานจะมาร่ำจ้างชาวนารับจ้างถึงที่ ในอัตราที่ค่อ
รองกัน ขณะเดียวกันชาวนารับจ้าง ก็มีสิทธิรับเงินล่วงหน้า
มาใช้ก่อนได้ โดยที่บางครั้งเจ้าของงานจะไม่หักดอกเบี้ย
ด้วยซ้ำ และนั่นก็เป็นต้นตอการที่ว่าชาวนารับจ้างคนไม่มี
สิทธิไปรับงานอื่นแม้ว่าจะได้ค่าจ้างมากกว่าก็ตาม ขณะที่
ชาวนารับจ้างคนนี้ก็ดูจะพอใจที่จะเป็นเช่นนี้ เพราะถ้าคน
เองขาดแคลนเงินก็ยังพอมีควมหวังที่จะไม่ยืมเจ้าของงาน
ได้ในคราวต่อไป หายที่สุดแล้วชาวนารับจ้างนี้ดูเหมือนจะ
เป็นอิสระ ที่จะมีคนมาแย่งกันจ้างแรงงาน แต่ปรากฏว่า
เมื่อพิจารณาอย่างลึก ๆ แล้วหาความอิสระไม่ได้โดยแท้
จริงเลย

เมื่อชาวนาไร้ที่ดิน ไม่สามารถดำรงชีวิตได้
อย่างอิสระต้องพึ่งพิงการจ้างงานจากชนชั้นอื่น ทำให้ความ
สัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งลักษณะนี้
นำมาสู่ความสัมพันธ์ทางความรู้สึกที่เรียกว่าระบบอุปถัมภ์ความ
สัมพันธ์นี้เกี่ยว ข้องและตอบสนองความต้องการของผู้อุปถัมภ์
และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ ทั้งนี้เพราะผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ไม่มีมาและ
ต้องฝากชีวิตไว้กับการจ้างงาน แม้ว่าเป้าหมายหรือแรง

หลักการทำงานของมันจะไม่ใช้เรื่องของการปะทะอย่างเต็มที่ก็ตาม การวิเคราะห์ระบบนี้อย่างเข้าใจก็เพื่อชี้ถึงความคิดเพื่อการยังชีพ และความชอบธรรม ความสัมพันธ์นี้มิได้หยุดอยู่กับชนชั้นชนวนาด้วยกันเท่านั้น แต่มันได้ขยายตัวไปสู่การสร้างความสัมพันธ์กับนายทุน ในหมู่บ้านนายทุนเจ้าที่ดินและในความเป็นจริง นายทุนเจ้าที่ดินก็ชอบที่จะมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนนี้เพราะเราสามารถ ผูกขาดตำแหน่งและผู้รับจ้างก็ต้องพึ่งพิงเขา และถ้าบางครั้งชาวนาเช่าและชาวนารับจ้างไม่มีเงินพอที่จะเลี้ยงดูตัวเอง ชาวนาเหล่านี้ก็จะไปพบเจ้าของนาหรือเจ้าของเงินเพื่อขอกู้ยืม ในทางกลับกัน ชาวนาเช่าหรือชาวนารับจ้างเหล่านี้ก็ยอม และชอบที่จะมีความสัมพันธ์กับเจ้าของนา เจ้าของเงิน เช่นนี้เหมือนกับเพราะจะได้หาเงินกู้ได้สะดวก มีแหล่งพึ่งพิงทางการเงินและการงาน ไม่ต้องค้นคว้าหาที่อื่น

ในความเป็นจริง เจ้าที่ดินก็ชอบที่จะมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนนี้ เพราะเขาสามารถผูกขาดตำแหน่ง และผู้รับจ้างก็ต้องพึ่งพิงเขา และถ้าบางครั้งชาวนาเช่าและชาวนารับจ้างไม่มีเงินพอที่จะเลี้ยงดูตัวเอง ชาวนาเหล่านี้ก็จะไปพบเจ้าของนา หรือเจ้าของเงินเพื่อขอกู้ยืมเงิน ในทางกลับกัน ชาวนารับจ้างหรือชาวนาเช่าเหล่านี้ก็ยอมและชอบที่จะมีความสัมพันธ์กับเจ้าของเงิน เจ้าของนา เช่นนี้เหมือนกัน

ในตัว ของเจ้าของเงินพึ่งพิงใจที่จะให้ยืมเงินจำนวนน้อยนิดที่หักดอกเบี้ยแล้ว ให้กับชาวนารับจ้างยืม เพื่อหวังว่าเมื่อเวลาใช้งานแรงงานรับจ้างรายนี้พร้อมจะมาทำงานให้ตนอย่างดี อัตราการจ้างเกี่ยวไร่ละ 120 บาท แต่ถ้าชาวนารับจ้าง "ตกเงิน" ไปก่อนจะได้รับเงินเพียง 100 บาท เมื่อถึงเวลาทำงาน ชาวนารับจ้างคนนี้ต้องมาทำงานคือ ในอัตราเต็มจำนวน 1 ไร่ ไม่ว่าในเวลานั้นค่าแรงจะสูงมากเท่าไรก็ตาม จากเงื่อนไขนี้เจ้าของเงินย่อมได้เปรียบ และมีความสบายใจที่ว่าแรงงานที่จะมาทำให้ตน

นั้นหาได้แน่นอน ทั้งนี้เจ้าของเงินที่มีเงินมาก ๆ จึงพร้อมที่จะให้เงินกู้กับชาวนารับจ้างหลาย ๆ คนในเวลาเดียวกันแต่บางครั้งก็จะเป็นการเสี่ยง ถ้าชาวนารับจ้างคนที่รับเงินไปแล้วบิตพลัว ไม่ยอมมาทำงานใช้หนี้ ถ้าเป็นเช่นนั้น ชาวนารับจ้างคนนี้ก็เท่ากับฆ่าตนเองตายทางอ้อม เพราะเขาจะหมดความไว้วางใจและหมดแหล่งพึ่งพิงทางการเงิน มีผลให้คนอื่น ๆ ในหมู่บ้านไม่ไว้วางใจ ซึ่งกลายเป็นกฎเกณฑ์ของชุมชนไปโดยปริยาย

เมื่อหันมาพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตในแต่ละชนชั้นที่แตกต่างกันจะเห็นว่านายทุนเจ้าที่ดินคือผู้เป็นเจ้าของโลกของหมู่บ้าน เป็นผู้อุปถัมภ์ของสังคม การยอมให้มีการผ่อนชำระหนี้สิน การให้ยืมเงินกู้เพิ่มขึ้น การให้หน้าของกินของใช้มาใช้มาก่อน จะเป็นที่ที่ชาวนาในแต่ละชนชั้นพึงพอใจ แต่ในทางกลับกันนายทุนเจ้าที่ดินนี้ สามารถเรียกร้อง และได้รับการใช้แรงงานโดยไม่ต้องจ่ายค่าแรง ได้รับความจงรักภักดี เป็นผู้ผูกขาด และในบางครั้งได้รับการสนับสนุนในการชิงชัยทางการเมืองในชนบท

มีข้อน่าสังเกต จากความสัมพันธ์ทางการผลิตว่า ยิ่งชาวนามีความแตกต่างทางชนชั้นมากเท่าไร ความสัมพันธ์ทางความรู้สึกแบบอุปถัมภ์ก็ยิ่งกระชับแน่น และมั่นคงเพื่อดำรงไว้ซึ่งการจ้างงาน การเช่า การเลี้ยงชีพที่เพียงพอมีพอกินไปตลอดชีวิต นอกจากนั้นความสัมพันธ์ทางชนชั้นที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน ทั้งมีการต่อรองทางเศรษฐกิจ มีลักษณะไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ ในสภาวะที่ที่ดินหลุดลอยไป ชาวนาไรที่ดินยังคงมีทัศนคติว่าเป็นชาวนาเช่ารับจ้าง และมิได้หลุดลอยจากชุมชน การสมาคมกับชนชั้นอื่นในสังคมก็ยังคงมีอยู่ แต่การเข้าร่วมในกิจกรรมสังคมและส่วนรวมก็น้อยลงเพราะทุนทางการเงินไม่อำนวย ในหมู่ชาวนาไรที่ดินด้วยกันจะมีลักษณะ ปฏิสัมพันธ์กันกลางคือ รักใคร่พอช่วยเหลือกันเท่าที่ตนเองจะไม่เสียผลประโยชน์ มีงานที่ไหนก็จะบอกต่อ ๆ กัน หรือชักชวนกันไปทำงานแต่บางครั้ง

ก็แบ่งแย่งงานกันเพราะทุกคนก็ต้องเอาชีวิตรอด ยิ่งฤดูไถมีงานน้อย ภาวะการแบ่งแย่งก็จะสูงแฉะแต่ละคนก็ยิ่งกระชั้นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ กับเจ้าของเงินให้แสนเห็นมากขึ้นเพื่อความตนเองจะได้มันคงกว่า จนบางครั้งสิ่งที่จะทำให้ชนชั้นนี้เกิดความมั่นคงในชีวิต คือ **ระบบอุปถัมภ์กันเอง**

นอกจากนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางชนชั้น จะพบว่ามิใช่ความขัดแย้งที่รุนแรงที่ชนชั้นหนึ่งต่อสู้กับอีกชนชั้นหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีการกักตุนความรู้สึกลี้ภัย ระบบอุปถัมภ์ สามารถทำให้ความขัดแย้งเบี่ยงเบนไปสู่ประเด็นระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ หมู่บ้านกับนายทุน หมายความว่าชาวนาจะมองว่า ที่ข้าว ขายไม่ได้ราคาเพราะรัฐไม่ช่วยเหลือเต็มที่ นายทุนเอาเปรียบซื้อข้าว เปลือกราคาคำ นอกจากนั้นการหลอกลอยที่ดินเป็นปัญหาที่ชาวนาก็คิดว่ามีเกิดใน**แต่ละคน**แต่ละคน ย่อมเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเอง จึงเท่ากับเป็นการเน้นลักษณะปัจเจกชนมากยิ่งขึ้น ในการต่อสู้กับปัญหา การปรึกษาหารือก็จะเป็นไปคามชนชั้นของตน เช่น ชาวนาที่มืมาก็จะปรึกษากับคนที่มืมา ชาวนาเช่าก็จะปรึกษากับชาวนาเช่า ทั้งนี้เพราะต่างก็จะมีรูปธรรมที่ใกล้เคียงกัน ตั้งแต่อยู่บนพื้นฐานที่ว่าปัญหานั้นไม่ใช่เรื่องส่วนตัว จนเกินไป ไม่ใช่เรื่องที่คนอื่นจะรับฐานะของตนเองจนเกินไป ก็เช่นกัน อัตราค่าจ้างแม้ว่าจะเป็นไปในราคาเดียวกันหมดแต่เมื่อชาวนารับจ้างคนใดคนหนึ่งเป็นสินก็เป็นเรื่องราวของปัจเจกบุคคลทั้งสิ้น การเลิกจ้างงานก็เป็นเรื่องส่วนบุคคล รูปแบบการทำงานก็เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำสมมุติ ในตัวเองในดินนาเดียวกัน เจ้าของนาจะแบ่งเช่าคนเป็นไร่ ๆ ชาวนารับจ้างก็จะทำงานในพื้นที่ของตน ไม่เกี่ยวกับ

ลักษณะการจ้างงานในชนชั้นนี้ ชาวนารับจ้างคิดว่ามันเป็นอิสระในเรื่องงาน มากกว่าชาวนาที่มืมากล่าวคือไม่ต้องคิดและกังวลใจมากกว่าปีนี้ผลผลิตจะขายได้ราคาหรือไม่ แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่าชาวนารับจ้างที่ไ้

ซึ่งที่นาคงต้องพึ่งพชนชั้นอื่นตลอดเวลา ชาวนารับจ้างทำงานเพื่อการยังชีพเท่านั้น ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่ไม่แน่นอนทุกอย่างเพื่อการต่อสู้ดิ้นรนชีวิตให้รอด แต่เขาก็ยังคงต้องมีเครื่องมือทำงานของตนเองด้วย เช่น เคียว จอบ เสียม เมื่องานในหมู่บ้านหมดก็จะไปทำงานที่อื่นทำ อาจจะไปเป็นวัน เป็นอาทิตย์ แต่จะไม่ยอมออกจากหมู่บ้านไปเลย เพราะในหมู่บ้านเท่านั้น พวกเขายังมีที่อยู่ ยังมีธรรมชาติดีให้หากินได้ และมีแหล่งเงินให้กู้ยืม

พ่อค้าขายค้าย่อมในหมู่บ้านมีหลายราย แต่ที่สำคัญที่อยู่เพียงตระกูลเดียว คือเป็นทั้งนายทุนและเจ้าของที่ดิน นายทุนนี้มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการเช่านาว่าจะเป็นการเช่านาประหะ หรือเช่าแบบหัว ๆ ไป นายทุนนี้ยังมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิต ปล่อยเงินกู้ซึ่งก็เหมือนนายทุนหัว ๆ ไปที่ไม่พยายามเข้ามามีส่วนในการพัฒนาหลังการผลิตในหมู่บ้านให้ก้าวหน้าพึ่งพอใจต่อการเป็นนายทุนนายเงิน และพึงพอใจต่อต้านการทางคามรู้สึกที่ชาวบ้านมีต่อเขา นั่นคือ การเป็นอุปถัมภ์ ชีวิตหลาย ๆ ชีวิตในหมู่บ้าน การผูกสัมพันธ์กันด้วยวิถีการต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ นายทุนเจ้าที่ดินนำไปพัฒนาการผลิตภายนอกหมู่บ้าน หรือนำไปลงทุนในกิจการอื่นนอกหมู่บ้าน ความช่วยเหลือที่นายทุนเจ้าที่ดินให้กับหมู่บ้านให้กลายเป็นเส้นโลหิตที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านก็ว่าได้ จึงอยู่แม้ว่านายทุนเจ้าที่ดินนี้มีได้บีบบังคับ ผูกขาด หรือใช้อำนาจข่มขู่ให้ชาวบ้านต้องมาขายผลผลิตต่อตน แต่เป็นเพราะชาวบ้านโดยส่วนใหญ่กู้เงินจากนายทุนคนนี้ต่างหาก ชาวบ้านจึงคิดไม่เลิกจากหันชะทางเศรษฐกิจจิตใจ ดังที่กล่าวมา

ความสัมพันธ์กับระบบตลาดภายนอกหมู่บ้าน

เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง จะบ่งบอกว่าหมู่บ้านนี้มีที่อยู่โดดเดี่ยว แ่้นก็มีให้หมายความว่าชาวนาจะขาย ผลผลิตของตนเองได้ตามราคาที่รัฐบาลกำหนด หรือชาวบ้านมีอิสระอย่างเต็มที่ที่จะขายให้ตามใจชอบ เพราะความเป็น

จริงชาวนาไทย ได้สูญเสียอำนาจต่อรองมานานับศตวรรษ ขณะเดียวกันชาวนา ต้องเผชิญกับการผูกขาดสินค้าทุกชนิด ทุกชั้นตอนนับตั้งแต่เริ่มสัมผัสกับชีวิตนอกครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยยาปราบศัตรูพืช ที่ดิน และหนี้สินที่พ่อค้าจากภายนอก หมู่บ้านเข้ามาแข่งขันกับพ่อค้าภายในหมู่บ้านด้วย แต่ก็มีน้อยรายมาก และเกือบจะไม่มีเลยที่ชาวบ้านจะนำผลิตผลของตนเองมาส่งถึงตลาดในเมือง

ชาวนาแต่ละชั้นชั้น จะมีอำนาจต่อรองต่อการซื้อขาย ผลิตผลที่แตกต่างกันออกไป ชาวนารวย ๆ อาจจะมียกย่องที่ยังไม่ขายผลิตผลของตนเอง ถ้าไม่ได้รับราคาตามที่ต้องการ แต่ในขณะเดียวกันชาวนาเอกรชนาคย่อม และชาวนาเช่า ต้องรับขายผลิตผลทันทีที่ตนเห็นว่าไม่เสียเปรียบจนเกินไป เพราะทั้งนี้ความต้องการเงินที่จะนำไปใช้หมุนเวียนมีมากขึ้นอยู่ตลอดเวลา และหมู่บ้านไม่มีพืชผลอื่นที่สำคัญที่จะทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ ผ่ากักรวมหัวกับผลิตผลชนิดอื่น จึงต้องผ่ากักรวมหัวกับข้าว เพียงอย่างเดียว ชาวนาในหมู่บ้านเคยรวมตัวกัน เพื่อเรียกร้องให้ขายข้าวได้ในราคาประกัน คือในปี พ.ศ. 2520 ชาวนาได้รวมตัวกันเอาข้าวเปลือกไปเทขาย ณ ถนนหลวง เพื่อให้ ออก. รับซื้อ แต่ปรากฏว่าทางการได้นำตำรวจมาจัดการ และชาวบ้านก็ยังขายข้าวไม่ได้ในราคาประกัน จากบทเรียนนี้ทำให้ชาวนาไม่คาดหวังความช่วยเหลือจากรัฐบาลอีกต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นภาพของชีวิตชาวนาที่ด้านหนึ่งต้องการพึ่งพิงเพียงเพื่อการยังชีพ แต่อีกด้านหนึ่งก็ต้องการผลิตส่วนเกินให้ได้เพื่อการค้า เพราะฉะนั้นจึงเป็นลักษณะที่ขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในตัว ชาวนาตลอดเวลา แต่ดูเหมือนว่า ยิ่งชาวนาตื่นรับเพื่อจะขายฐานะของตนเองมากเท่าไร ก็ยิ่งติดอยู่ในวงของการพันนาการต่าง ๆ แน่นมากขึ้น หรือมีเช่นนั้นก็ยังไม่มีความอิสระมากขึ้นเท่ากับการสูญเสียที่ดิน และหันเหทางด้านจิตใจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ชาวนาจนและชาวนาเช่า ชาวนารับจ้าง ยังต้องการ

ค่าจ้างความสัมพันธ์แบบเศรษฐกิจให้เหนียวแน่นที่สุด แต่มันก็เป็นการเล่นทางกับความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ ที่มีบริษัททำให้ชาวนาแต่ละคนมีลักษณะที่ตัวใครตัวมันสูงมากขึ้นต่างหากด้วย

ลักษณะการผลิตที่มุ่งเน้นแรงงานในครอบครัวของตนเอง จะเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยสะดวก เช่น เติบโตแล้วขายกับคนโต หมกความหมายลง เมื่อที่นารอบข้างของตนเองก็ใช้ระบบไถแทรกเตอร์หึ่งดินเพราะฉะนั้นตนเองก็ต้องใช้ไถแทรกเตอร์เช่นกัน นั่นคือ การจ้างไถ เพื่อความรวดเร็ว และเป็นไปพร้อม ๆ กันทั้งหมด ทุกคนทำนาหว่าน และข้าวจะสุกรพร้อม ๆ กันแรงงานในครอบครัวไม่พอที่จะเก็บเกี่ยวให้เสร็จได้เร็วที่สุด การจ้างแรงงานจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแทรกแซงเข้ามาของระบบทุนนิยมในการนำสินค้าอุปโภคบริโภคมาสู่หมู่บ้านทำให้การใช้เงินตราเป็นสื่อแลกเปลี่ยนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด จึงส่งผลกระทบต่อระบบชีวิตและกระบวนการผลิตต่าง ๆ ที่มุ่งการจ้างงานโดยใช้เงิน หรือ การเช่านาโดยวางเงินล่วงหน้านั่นเอง วิกฤตการณ์ของชาวนาไว้ที่ดินทำกินในหมู่บ้านดูจะยังไม่รุนแรงมากนักในหมู่บ้าน เพราะยังมีปริมาณไม่มากนักจนเกินไป ขณะเดียวกันการจ้างงานยังคงมีอยู่ได้เรื่อย ๆ ตลอดทั้งปี ธรรมชาติยังเอื้ออำนวยให้ชาวนาหากินได้ แต่กระนั้นก็เป็นภาพที่ไม่อาจปฏิเสธได้ในอนาคตว่า ปริมาณของผู้หลุดลอยจากที่ดินจะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ นั่นเอง

3. สรุป

บทสรุปส่วนนี้เป็นการสรุปส่วนของการค้นคว้าและรูปธรรมในบทความนี้ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นให้การค้นคว้าสภาพรูปธรรมในภูมิภาคอื่นมาต่อยอดกับงานวิจัยนี้ เพื่อที่ว่าภาววิเคราะห์สังคมไทย (ที่ยังสรุปไม่ได้) จะได้รับการสานรับต่อไป ซึ่งแต่ละคนก็อาจจะมีความเห็นและการตีความของตนเอง จากสภาพรูปธรรมที่ค้นคว้านี้เป็นเพียงภาพส่วนหนึ่งเท่านั้นของทั้งประเทศ ซึ่งจะนำไปต่อรวมกับภาพอื่น ๆ

อีกหลาย ๆ ภาพของประเทศ เมื่อถึงเวลานั้นเราทั้งหลาย คงจะให้ภาพของประเทศที่แจ่มชัดและมีข้อสรุปที่แน่นอนกว่านี้ มันคงจะไม่มานจนเกินไปนักถ้านักวิชาการทั้งหลายจะคำนึงถึงสภาพบูรณธรรมให้มากกว่านี้ มากกว่าการมานั่งตีความทางทฤษฎี

นับจากการเข้ามาของทุนนิยมการค้า ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ทำให้เกิดการระดมการต่าง ๆ อันทำให้ชาวนาในภาคกลาง เกิดความแตกต่างทางชนชั้นในตัวของมันเอง มีชนชั้นเจ้าที่ดินใหม่ที่เป็นคนจีน พ่อค้า นายทุนในหมู่บ้านที่ได้ที่ดินมาโดยการเป็นเจ้านี่ของชาวนาทั้งหลายในหมู่บ้าน เจ้าที่ดินใหม่นี้ยังคงนำวิธีการจัดการความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเก่ามาใช้ คือการเอาที่ดินนี้ให้ชาวนาเช่า แต่การเช่านี้ได้พัฒนาไปตามสภาพเศรษฐกิจส่วนใหญ่ กล่าวคือการเช่านี้จะต้องมีการวางเงินล่วงหน้าในอัตราตายตัว มีปริมาณชาวนาจำนวนมากที่ต้องเช่า ไม่ว่าค่าเช่าจะเข็ญสูงแค่ไหน เจ้าที่ดินใหม่เหล่านี้บางส่วนเกินที่ได้ไปใช้ในการลงทุนในกิจการด้านอื่น ๆ ชาวนารวยก็ยังคงทำนา มีการจ้างการทำนา ส่วนเกินที่เกิดขึ้นนำมาใช้ลงทุนในการทำนาในฤดูต่อไป หรือนำไปใช้ในกิจการอาชีพอื่น ชาวนาเช่าชาวนาจน ไม่สามารถประทังชีวิตได้ด้วยการทำนาเพียงอย่างเดียว การออกรับจ้างก็เป็นวิธีการที่สำคัญ ที่จะทำให้ชาวนาเหล่านี้เกิดการผลิตซ้ำได้

สภาพการผลิตภายในชุมชนเป็นการผลิต เพื่อสนองตลาดของทั้งประเทศ หรือเป็นการผลิตเพื่อขายสินค้า-ราคาพืชผลถูกกำหนดจากภายนอกชุมชน โดยที่อำนาจการต่อรองของชาวนาแต่ละชนชั้นต่ำมาก การตัดสินใจจะผลิตพืชพันธุ์นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดเท่านั้น แต่รวมความไปถึงการมีชีวิตรอดต่างหากด้วย การนำเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามาใช้ อาจจะเป็นรูปแบบของวิถีของการผลิตแบบทุนนิยม แต่ด้วยเหตุผลแล้ว มันสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชนชั้นในชุมชน กล่าวคือ การ

ชุดรีดแรงงานจะมีมากขึ้นเมื่อมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการนิยมนจ้างแรงงานอิสระปรากฏให้เห็น ในหมู่บ้าน เพื่อทำให้การผลิตเสร็จอย่างรวดเร็ว การแทรกแซงของทุนในด้านการผลิตในหมู่บ้านปรากฏชัดเจน ในเรื่องของการจ่ายค่าแรงและการซื้อขายผลิตผล

ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดสภาพของชนชั้นจำนวนมากในชุมชนส่วนเหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นการก่อรูปทางสังคม นั่นคือ แต่ละชนชั้นจะมีความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งกันและกัน ในอดีตความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชนมีระหว่างนาย-บ่าว หรือเจ้าของปัจจัยการผลิตและพลังการผลิต (ในสมัยก่อนการยกเลิกระบบไพร่) ในปัจจุบันภาวะความไม่เท่าเทียมกันในการถือครองปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดสภาพหลากหลายและความไม่เท่าเทียมกันในการถือครองปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดสภาพหลากหลายและความไม่สม่ำเสมอในความสัมพันธ์ทางการผลิตในชนชั้นต่าง ๆ การชุดรีดเอารีดเอาเปรียบ และการชิงส่วนเกินของแต่ละชนชั้นกระทำผ่านค่าเช่า ค่าแรง คอกเบี้ยเงินกู้และราคาสินค้าในตลาด แต่ปรากฏว่าชนชั้นต่าง ๆ ก็มีความสัมพันธ์และสำคัญต่อกัน ในการทำให้ระบบของชุมชนหมู่บ้านยังดำรงอยู่ได้ แม้ว่าแต่ละส่วนของชนชั้นนี้จะผูกพันกับภายนอกหมู่บ้านมากก็ตาม เนื่องจากรูปแบบของความสัมพันธ์ทางชนชั้นนั้นมัน เป็นในลักษณะที่นำระบบโครง-ครอบเก่ามาใช้ นั่นคือ ระบบเศรษฐกิจกับระบบอุปถัมภ์ กล่าวคือ โครงครอบเก่า เป็นสิ่งที่มีความดั้งแต่อดีต แต่ละชนชั้นชั้นที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันก็ใช้ความเคยชินของโครงครอบเก่ามาใช้ ซึ่งก็คือคำขอบที่ชัดเจนว่า ชุมชนหมู่บ้านในภาคกลางที่มีความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา มีการแทรกแซงของระบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ มีการกดขี่ชุดรีดผ่านแรงงานเสรี แต่ยังคงรักษาชุมชนของตนเองไว้ได้กล่าวโดยรวม ๆ ก็คือว่าทั้ง "เนื้อหา" ของความสัมพันธ์ทางชนชั้นที่นำ"รูปแบบ" เดิมของความสัมพันธ์ทางชนชั้นมาใช้ ทำให้ความขัดแย้ง

หรือการต่อสู้ทางชนชั้นไม่แหลมคม เจก เช่น โครงสร้างทางสังคมอุตสาหกรรม และมันไม่อาจจะปฏิเสธส่วนใดส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมได้

ประเด็นต่อมาที่จะต้องกล่าวถึง เมื่อพิจารณาในเรื่องของวิถีการผลิต (Means of Production) นั่นคือการผลิตซ้ำ (Reproduction) ชาวนาในชนชั้นที่แตกต่างกันมีการผลิตซ้ำได้หรือไม่ คำตอบก็คือมีเพียงแต่ชาวไร่ชาวนา เจ้าของที่ดินเก่าและใหม่เท่านั้นเข้าไปลงทุนในกิจการอื่น การผลิตซ้ำเป็นเรื่องของชาวนาเข้าในที่ดินนั้น ชาวนาเช่า ชาวนาจน และชาวนาไร้ที่ดินทำกินต้องออกขายแรงงานในชุมชน และนอกชุมชน เพื่อนำทุนนั้นมาทำการผลิตซ้ำ ลักษณะเช่นนี้มีได้เป็นเพียงบางช่วง แต่เป็นไปตลอดทั้งปี บางชุมชนการออกรับจ้างต้องสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมไทยตรงไม่ล้าจะเป็นสถานที่ เครื่องมือ และความสัมพันธ์ทางการผลิต การผลิตซ้ำที่เกิดขึ้นในชนชั้นเหล่านี้มิได้ใช้ทุนที่มีอยู่จากกำไรเลย แต่มีคือทุนที่ได้จากการขายแรงงานอิสระของตน (บางรายเป็นแรงงานที่ถูกพันธนาการ) และการผลิตซ้ำนี้ก็เพื่อที่ชนชั้นตนเองนั้นมีชีวิตอยู่รอดในกระบวนการผลิตเพื่อขายค่าจ้าง มิใช่อุบัติเพื่อการสะสมทุนเลย ซึ่งนั่นก็คือการตกอยู่ในกระบวนการของการทำให้ยากจน (Pauperization) มิใช่เป็นเรื่องของปัจเจกชนแต่มีผลผลักดันให้ทั้งครอบครัว เครือญาติ ออกหางาน หาเงิน เพื่อพยุงให้การล้มละลายทางชนชั้นช้าลง และให้มีชีวิตอยู่รอดอีกนาน

จากลักษณะที่ชาวนาจน และชาวนาไร้ที่ดินทำกินมีทางออกเพื่อชีวิตรอดของชนชั้นตน ด้วยการขายแรงงานนั้นมันเป็นการที่ขี้หน้อยมากในชุมชน และดูเหมือนจะเป็นประเด็นที่สำคัญที่จะตอบว่าสังคมไทยเรานั้น ชาวนายังคงอยู่ได้และยังคงมีอยู่ แม้ว่า การเพิ่มขึ้นของปริมาณชาวนาไร้ที่ดินในแต่ละท้องที่จะมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งนั่นคือเป้าหมายสูงสุดของระบบทุนนิยมที่จะเข้ามาบ่อนทำลายชน-

ชั้นชาวนา แคร่ระบบทุนนิยมดังกล่าวนี้ก็ยังไม้อาจจะมีชัยชนะขั้นเด็ดขาดได้ที่จะทำให้ชาวนาหายไป หรือที่จะทำให้มีการผลิตทางภาคเกษตรกรรมเป็นแบบทุนนิยมโดยแท้

ในสังคมไทย ที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยม ทุนนิยม เข้าแทรกแซงโดยผ่านรัฐศักดินา กล่าวคือในอภิชนอำนาจรัฐศักดินา ได้เป็นตัวจักรที่สำคัญในการผูกขาดการผลิต และ ทางเศรษฐกิจแรงงานถูกควบคุมโดยกฎหมายและอุดมการณ์การเก็บส่วนเกินเป็นไปในรูปการบังคับทางเศรษฐกิจ และการบังคับกันนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจ โดยรัฐจะสร้างกลไกขึ้นเพื่อ การเก็บส่วนเกิน โดยเฉพาะ แรงงานเสรีที่เกิดขึ้นเพราะแรงกดดันจากจักรวรรดินิยมที่ต้องการสินค้าเกษตรในสังคมไทย เป็นแรงงานเสรีที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ทางกฎหมายและความสัมพันธ์ทางชนชั้น ดังนั้นการเกิดขึ้น ของแรงงานเสรีในประเทศไทยมิได้เกิดจากการแตกสลายทางชนชั้นภายใน แต่เป็นเพราะอำนาจรัฐเป็นกลไกสำคัญ มากกว่า เมื่อทุนนิยมเข้ามารัฐก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้วยการให้ชาวนามีปัจจัยการผลิต ให้ทุนนิยมการค้าชุกซ์ริคส่วนเกิน ผ่านราคาไปสู่การผูกขาดการค้าข้าว และมีอำนาจมากในปัจจุบัน ในช่วงระยะเวลาที่กล่าวมานั้นได้ใช้เวลายาวนานมาก และการแปรเปลี่ยนจากวิถีการผลิตหนึ่ง มาสู่อีกวิถีการผลิตหนึ่งมันหาจุดที่แน่นอนไม่ได้ เพราะมันอยู่คาบเกี่ยว ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตั้งนั้นหลายคนจึงพิจารณาว่ามันเป็นช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่านมากกว่า

ปัญหาชาวนา ได้รับการถกเถียงกันมาอยู่บ่อยครั้ง และยิ่งยุ่งยากมากขึ้นตรงที่มันยังคงอยู่ได้ในสังคมที่จะเปลี่ยนไปสู่ทุนนิยม พวดเขาายังคงอยู่ได้เพราะต้องผลิตข้าวคุดที่ย้อนตลาดในราคาถูก และเป็นวัตถุที่มีความสำคัญมาก ชาวนาจะยังคงมีชีวิตอยู่รอดแบบพอยังชีพภายใต้ข้อพิพาทของความสัมพันธ์แบบทุนนิยม แม้ชาวนาจะพึ่งพิงระบบภายนอกชุมชนคือตลาดเกือบทุกวงจรชีวิต ซึ่งมันก็จะมากขึ้นเรื่อย ๆ

ก็ตาม ในขณะที่ยีกกันสถานะทางชีวิตของตนเองก็ตกค้างลงตามราคาข้าว เพราะฉะนั้นทางออกคือการออกขายแรงงานเพื่อการผลิตข้าวและเพื่อการมีชีวิตของตนเอง

ในสังคมที่มีความแตกต่างในการผลิต โดยเฉพาะสังคมชวานานัมมีข้อโต้แย้งว่า มีความจำเป็นขนาดไหนในวิถีการผลิตหนึ่งจะครอบงำ และ/หรือทำลายวิถีการผลิตอื่น ขณะเดียวกันมีความเป็นไปได้ขนาดไหนที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แตกต่างกันอาจจะอยู่ร่วมกันโดยวิถีการผลิตวิถีการผลิตหนึ่งขึ้นต่อและถูกควบคุม ในสังคมชวานาภาคกลางที่กล่าวมาได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงอิทธิพลของระบบทุนนิยมที่มีการค้าขายขยายตัว และแทรกซึมเข้าไปในชนบท ทำให้การผลิตเพื่อการค้าครอบคลุมไปทั่ว ชนบทชวานาทำการเพาะปลูกแลกเปลี่ยนตรา ราคาพืชผลถูกกำหนดจากตลาด ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งของระบบทุนนิยมและไม่ว่าจะเป็นสินค้าบริโภคอื่น ๆ ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของทุนนิยมที่มีต่อการผลิตภาคเกษตรกรรม ความสัมพันธ์ทางชนชั้นที่ผ่านการผลิตแบบทุนนิยม เพียงแต่ว่าโครงสร้างของความสัมพันธ์แบบเก่ายังมีความสำคัญอยู่ด้วย ที่กล่าวมาคือสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ต้องการชี้ชัดว่าวิถีการผลิตแบบทุนนิยมมีอิทธิพลหลัก แต่ทางด้านโครงสร้างทางความมิตของชวานาชนชั้นต่าง ๆ แสดงออกให้ชัดเจนในเรื่องการนำระบบอุปถัมภ์มาใช้ และเศรษฐกิจที่มีมาแต่เดิมมาใช้และช่วยทางด้านความสัมพันธ์ทางการผลิต ชวานาไทย (โดยส่วนใหญ่) ถูกถ่ายทอดทางความมิตแบบเก่า ที่คิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็ยังคงปรับความมิตไม่ทันต่อรูปธรรมของความยากจนที่เกิดขึ้น ซึ่งจะนำไปในลักษณะปัจเจกชน แต่เมื่อต้องมาสัมพันธ์กับชนชั้นอื่น ก็จะมีลักษณะเป็นแบบชุกครีกราวไร่นั้นเท่ากับ เป็นคำสอนที่ชัดเจนว่าโดยแนวโน้มแล้ว ความมิตของชวานาโดยส่วนรวมในลักษณะปฏิสัมพันธ์นั้นหันมาสู่ความเป็นทุนนิยมมันเองแต่สิ่งหนึ่งที่อยากให้เห็นใจคือว่าระหว่างความเป็นปัจเจกชน กับส่วนรวมมันให้สะท้อนออกในลักษณะ

ที่เราเรียกว่า "มั่งคั่ง ๆ" กับไป คือมีความขัดแย้งน้อยมากหรือความขัดแย้งนั้นถูกเบี่ยงเบนไปมากกว่า ความขัดแย้งที่ชวานาไร่ที่กินทำกินถูกกดค่าแรงก็จะไม่ประพฤติเพิ่มค่าเช่าของเจ้าของที่ดินก็จะต้องยังมีต่อไป

จากสภาพอุปสรรคที่นำเสนอว่าชวานาคนหนึ่งจะสัมพันธ์กับชนชั้นอื่นในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านนั้น มีลักษณะที่ซับซ้อน และเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาและจากการตีความที่กล่าวมา นำมาสู่ข้อสรุปว่าวิถีการผลิตที่มีอิทธิพลสูงสุดและกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิตอื่น และผลักดันแนวโน้มทิศทางของวิถีการผลิตในอนาคต คือทุนนิยม (ซึ่งหลายคนอาจจะบอกว่ามันคือทุนนิยมระยะเริ่มต้น) กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการอุปถัมภ์ ระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาก็จะถูกปรับให้แปรเปลี่ยนรูปแบบ และเนื้อหาไปตามบทบาทที่มีอิทธิพลครอบงำของวิถีการผลิตหลัก ซึ่งการปรับเปลี่ยนนั้นมีพัฒนาการที่รวดเร็ว และค่อนข้างมาก (ในระยะเวลาหลังทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา) แต่ขณะเดียวกันการปรับเปลี่ยนนี้ ก็ได้ทำให้ระบบความสัมพันธ์แบบเดิมสลายตัวไป ชวานาไร่ที่กิน แรงงานอิสระ ยังคงพอใจที่จะอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ เจ้าของที่ดินใหม่ยังคงจะเอาที่นาให้ชวานาเช่าทำกินในลักษณะที่มีการวางเงินค่าเช่าล่วงหน้า

ตลอดเวลา 40 ปีที่ผ่านมาบทบาทของทุนนิยมการค้าได้มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดตราค่า และวงจรทางเศรษฐกิจในชนบทภาคกลาง โดยมีรัฐให้การสนับสนุนและเอื้ออำนวยอย่างเต็มที่ การจ่ายค่าแรงเป็นเงินมีอยู่ทั่วไปซึ่งนำไปเป็นการชุกครีกร่างงาน การเช่านาโดยการจ่ายเงินล่วงหน้า กำลังขยายตัวมากขึ้น นำมาสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม หรือ แม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่แตกต่างก็เป็นไปแบบทุนนิยม แต่กระนั้นหากความรู้สึกเก่า ๆ ของชวานาก็ยังไม่หลุดไป ความรู้สึกแบบอุปถัมภ์กลับหนาแน่นตามกระแสทุนนิยมทั้งนี้ เพื่อความมั่นคงของการจ้างงาน ชวานาแต่ละชั้น (ยกเว้นเจ้าที่ดิน)

ถูกขูดรีดจากปัจจัยทุนนิยม เป็นด้านหลักด้วยวิธีการแบบทุนนิยม

การขูดรีดแรงงานรับจ้างไร้ที่ดินเป็นสัญญาณอย่างหนึ่งของรูปแบบการผลิตทุนนิยม ชวนาที่มีมายนิมจ้างแรงงานเหล่านี้ทำนา ใช้วิธีการขูดรีดผ่านอัตราค่าจ้าง การจ้างนิยมนิมจ้างในระยะสั้น โดยไม่จำกัดว่าฝ่ายผู้จ้างจะสังกัดชนชั้นใด ในขณะที่เดียวกันส่วนหนึ่งของแรงงานรับจ้างก็มาจากชาวนาที่มีนาขนาดย่อม หรือชาวนาเช่า ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชาวนาภาคกลางกล่าวคือเขาไม่สามารถจะแสดงให้เห็นชัดแจ้งได้ว่า ตนนั้นสังกัดอยู่ในรูปแบบการผลิตชนิดใด ที่นามีน้อยทำการผลิตไม่พอกิน ต้องขายแรงงานชั่วคราวให้กับเจ้าที่ดิน ชาวนาอื่น ๆ หรือต้องเช่านาเพิ่มเติมบางส่วน และต้องเข้าผูกพันกับตลาดในเรื่องของการซื้อขายสินค้า แต่ปริมาณของปัจจัยการผลิตนั้นไม่เอื้ออำนวยให้ชาวนาจนนี้สะสมทุนได้เลยและไม่สามารถที่จะพอเลี้ยงชีพให้ทั้งนั้นไม่ว่าเขาจะถูกขูดรีดคอกเบียดสูงขนาดไหน ถูกกดราคาผลผลิตต่ำกว่าขนาดไหน ก็ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยมเป็นส่วนใหญ่ ปริมาณของชาวนาที่สูญเสียที่ดินมีมากขึ้น การเช่านามีใช้สิ่งง่ายเช่นแต่ก่อน เพราะปริมาณคนเช่ามีมากกว่านาที่จะให้เช่า การแข่งขันการเช่านามีมากขึ้น ชาวนาจะต้องยอมที่จะจ่ายค่าเช่าสูง การเช่านาเป็นระบบของการจ่ายค่าเช่าล่วงหน้าแบบ โฉมของการเช่าแบบแบ่งครึ่งหรือรับค่าเช่าเป็นผลผลิตนับวันจะลดลงเพราะราคาข้าว ไม่ค่อยจะสูงและอัตราเสี่ยงสูงกว่า เพราะถ้านาล้ม ค่าเช่าก็จะสูญตามไปด้วย และต่อคำถามที่ว่าทำไมเจ้าที่ดินใหม่ไม่นำที่ดินไปทำอย่างอื่น ก็เพราะด้านหนึ่งรายได้หลักของเจ้าของที่ดินนี้มาจากอาชีพอื่น อีกด้านหนึ่งที่ดินนี้ก็สามารถสร้างรายได้โดยไม่ต้องลงทุน เพียงแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเช่าเสียใหม่ให้เป็นการเช่าแบบ วางเงินล่วงหน้า ซึ่งก็เป็นการค้าประกัน ความมั่นคงของรายได้ของเจ้าที่ดินนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป เพื่อพิจารณาถึงการดำรงอยู่และการคลี่คลายขยายตัวของวิถีการผลิต ในสังคมชานาภาคกลาง ก็พบว่ารูปแบบการผลิตแบบทุนนิยมมีบทบาทที่ครอบงำ (ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม) ทำให้รูปแบบและลักษณะของการผลิตชนิดอื่น ๆ ต้องขึ้นต่อรูปแบบหลัก โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาอย่างเป็นรูปธรรมของชนชั้นชาวนาที่ก่อตั้ง และแตกกระจายออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งเคยตกอยู่ภายใต้วิถีการผลิตแบบศักดินา ซึ่งต่อมาถูกขูดกลืนและถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยมและนี่เป็นข้อสรุปทางด้าน เศรษฐกิจพื้นฐาน ส่วนทางด้านจิตสำนึกโดยปัจเจกชน ปรากฏว่าจิตสำนึกของชาวนาไทยเคลื่อนไหว ไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และอำนาจรัฐในอดีตที่สร้างสื่อและกลไก มาทำให้ความคิดและอุดมการณ์ชาวนาคิดขึ้นอยู่กับที่ เพื่อง่ายต่อการปกครองและกดขี่กับกระแสของการต่อสู้ของชาวนา

เชิงอรรถ

1. ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์จามรี พิทักษ์วงศ์ ที่วิจารณ์และเสนอแนะบทความนี้และผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ร่วมสัมมนาท่านอื่น ๆ ที่ร่วมวิจารณ์-เสนอแนะบทความนี้อย่างมีชีวิตชีวาและจริงจัง
2. ไบรคตุ พัฒมา รามยสุภา **วิเคราะห์ลักษณะชนชั้นในสังคมไทย**, อัญญา พรหมชมพู, **เส้นทางสังคมไทย**, กรุงเทพฯ : อักษร, 2522
3. Mao Tse-Tung, "Analysis of Class in Chinese Society", "Report on an Investigation of the Peasant Movement in Hunan", "How to Differentiate the Classes in Rural Areas", in **selected work**, Vol.1 (Foreign Language, 1967)
4. ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เก็บค่านาเป็นเงิน 1 สลึงต่อไร่ (แทนข้าว 2 ถึง 3 แ่งแต่ก่อน) เพิ่มภาษีอากรสวนอีก 8 ชนิด ในสมัยรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 4 เก็บค่านาเป็นเงิน เพิ่มขึ้นอีกเป็นสสิ่งเพื่อจูงจูงไร่ เพราะเห็นว่าชาว เว้นมีราคา

บรรณานุกรม

1. เอกสารขึ้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว
เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง กองเศรษฐกิจการเกษตร **ลักษณะการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม**
ปี 2516 - 2517 กรุงเทพมหานคร : กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,
2518
กรมพัฒนาที่ดิน **สถิติการใช้โฉนดที่ดินเป็นหลักประกันเงินกู้ และการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการเกษตร พ.ศ. 2520** กรุงเทพมหานคร . กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2521
พระราชบัญญัติและประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 4 เล่ม 1-4 พระนคร : อักษรกิจ, ร.ศ. 121
เรื่องกฎหมายตราสามดวง เล่ม 1-5 กรุงเทพมหานคร . องค์การคำพิพากษา, 2506 สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ
สำนักงานเลขาธิการ **สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย**
ฉบับที่ 2 (2494-2495) พระนคร . สำนักงานเลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2496
2. เอกสารขึ้นรอง
เกวิกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม **รายงานการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทย** กรุงเทพมหานคร . คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

2522

คณะกรรมการพิเศษพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต **ประวัติพรรคบอลเชวิค 1883 - 1983** แปลโดยพิษณุ คำไท
กรุงเทพมหานคร . กลุ่มลำธาร, 2526 ๓๐๖ ๖๖๖ ๖๖๖ **การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ** แปลโดย
กาญจณี สมเกียรติกุลและยุพชาภูมิจันทร์ กรุงเทพมหานคร . สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย,

2519

จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร . ไม้งาม, 2526

โฉมหน้าศักดินาไทย กรุงเทพ . สภาหน้าโคม 2517

จักรทิพย์ นาคสุภา แฉกคณิกถุขภูมิจึงสงคมานาชาติ กรุงเทพมหานคร . สร้างสรรค์, 2526

วิวัฒนาการทุนนิยมไทย กรุงเทพมหานคร . ฝ่ายวิชาการคณะเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2523

เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, กรุงเทพมหานคร . สร้างสรรค์, 2524 ซัยเวียงศิลป์

ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2354 - 2453 ด้านเศรษฐกิจ กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช, 2522

ชัยอนันต์ สมภวณิชย์ **ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย** กรุงเทพมหานคร บรรณกิจ, 2523

คำวรงราชานุกาพ, สมเด็จพระเทพระยา **ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ** กรุงเทพมหานคร . มหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518

นิราศชานา กรุงเทพฯ . ม.ป.ท., ม.ป.ป.

บรัดเต, หมอ **อักษรวิธานศรันท์ของหมอบรัดเต พิมพ์ครั้งที่ 2** พระนคร . องค์การคำ กุสุสภา, 2514

บ้วย อึ้งภากรณ์ **เหลี่ยมหลังแลหน้า พิมพ์ครั้งที่ 2** กรุงเทพมหานคร . กองทุนเพื่อชนบท

สำนักศูนย์นิพนธ์ติคอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519

ปิยะจักร ปิตะวรวณ **ระบอบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ.2411 - 2453** กรุงเทพมหานคร . มหาวิทยาลัยธรรมศา-
สตร์, 2522

พอดเคอร์, แจ็ค เอ็ม **โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย** แปลโดย นฤจร อธิธิจิระจรัส

กรุงเทพฯ . มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526

มัญญ บวิสุทธิ **คณะรัฐมนตรี** กรุงเทพมหานคร . สำนักนายกรัฐมนตรี, 2508

ร.แดงกาต **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1,2** กรุงเทพมหานคร . ไทยวัฒนาพานิชย์, 2526

รังสรรค์ หนองพรพันธุ์ **วิกฤตเศรษฐกิจไทย 2522** กรุงเทพมหานคร . คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522

สังคมกับเศรษฐกิจ กรุงเทพมหานคร . มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519

รวงผึ้ง . **ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร** กรุงเทพมหานคร . โครงการนิสิตอาสาเพื่อการ

ปฏิรูปที่ดิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519

ลาลูแอม **จดหมายเหตุลาลูแอม** ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1 แปลโดย สันติ ท. โกมลบุตร

พระนคร . ก้าวหน้า, 2510

วิไล ณ บ่อมเพชร และ น. ชูานุคม์ สภาทไซเวียต กรุงเทพมหานคร . ไทยวัฒนาพานิช, 2516

วิชัย เสงฆะมาศย์ การเลิกทาสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรุงเทพมหานคร . สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2509

สมชัย วงศาภักย์, บก. ลัทธิอาณานิคมแผนใหม่ในเอเชียอาคเนย์ กรุงเทพฯ . สำนักพิมพ์บุปผชาติ, 2526

สมภพ มานะรังสรรค์ การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย (2488-ปัจจุบัน)

กรุงเทพมหานคร . สร้างสรรค์, 2524

อภินันท์ รัตติกาล ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325 - 2416 แปลโดย

ม.ร.ว. ประกายทอง สิริวิเศษ และ พรณี สูงบุญมี กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์พิชิตเนศ, 2521

3. วิทยานิพนธ์

กิตติ ตันไทย "คอลงกับระบบเศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519

ช่อชวลิต วายุพัทตร์ "การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475 - 2485 "

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ "การผลิตข้าวและการค้าข้าวในภาคกลางสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521

ทิพย์รัตน์ มาดิชชา "การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501 - 2506"

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521

นิติ กลสิโกศล "การเก็บค่านาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526

พงษ์เนียน ทองพงษ์เนียน "การศึกษาเรื่องทาสในสมัยรัตนโกสินทร์" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526

ศักดิ์นา ฉัตรกุล ณ อยุธยา "รัฐและอุทกกรรมในยุคน จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2500 - 2506) "

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526

สุทธาดา เลขไวฑูรย์ "การใช้จ่ายเงินแบบแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(2435 - 2453) " วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525

สุนทรีย์ อาสะโวทัย "การพัฒนาาระบบชลประทานในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2431 - 2493 "วิทยานิพนธ์-

อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521

- สุมาลี บำรุงสุข "การรวบรวมรายได้แผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525
- สุวิทย์ ไทยวัฒน์ "วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลาง พ.ศ. 2398-2475" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์-
 บัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522
- ชัย ชลี สุสายัณห์ "การเปลี่ยนแปลงในระบบไพร่" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติ-
 ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524
4. ภาษาอังกฤษ

- Alavi Hamza "Peasants and Revolution" in Kathleen Gough and Mari P.Sharma (eds), **Imperialism and Revolution** New York : Monthly Review press, 1973.
- Ahmad Saghir "Peasant Classes in Pakistan" in Kathleen Gough and Hari P. Shama (eds) **Imperialism and Revolution.** New York : Monthly Review Press, 1973.
- Lenin, VI **The Development of Capitalism in Russia** Moscow , The Foreign Language Press, 1956.
- Moore, Barrington. **Social Origins of Dictatorship and Democracy** Boston : Beacon Press, 1966.
- Mao Tse-tung. **Selected works.** Peking : The Foreign Language, 1967.

รู้จักกับองค์การพัฒนาสหประชาชาติไทย อ่าน ...

ทำเนียบองค์การพัฒนาสหประชาชาติในประเทศไทย
 ๑๕๑๑

จัดทำโดย : งานข้อมูลและเผยแพร่ ฝ่ายบริหารงานพัฒนา
 โดยการสนับสนุนของ สหประชาชาติไทย

ออกวางแผง ธันวาคม ๒๕๑๑ นี้ ราคา ๕๐ บาท
 หรือ สั่งซื้อที่ คอสม. อาคารสถาบัน 1 ชั้น 4 จุฬาลง

